



Τμήμα Οικονομικών
Επιστημών



**MSc law &
economics**

DEPARTMENT of ECONOMICS,
UNIVERSITY of MACEDONIA
and SCHOOL of LAW,
ARISTOTLE UNIVERSITY of THESSALONIKI



ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΪΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

**ΠΩΣ ΜΕΤΡΑΜΕ ΤΟΥΣ ΑΤΥΠΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ
HOW TO MEASURE INFORMAL INSTITUTIONS**

Της
ΧΑΝΔΡΟΥ ΣΟΦΙΑΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Μάρτιος 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη ασχολήθηκε με τους τρόπους μέτρησης των άτυπων θεσμών. Ολοκληρώθηκε μέσα από τέσσερα κεφάλαια, όπου πιο συγκεκριμένα, πρώτο κεφάλαιο αποτέλεσε η εισαγωγή του θέματος. Το δεύτερο κεφάλαιο, ασχολήθηκε με τη σχέση θεσμών και την ανάπτυξή τους. Ορίστηκαν οι άτυποι θεσμοί αλλά και η σχέση τους με την οικονομική και βιώσιμη ανάπτυξη. Επίσης, αναλύθηκαν οι πολιτικοί, δικαστικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί θεσμοί. Το τρίτο κεφάλαιο εστίασε στους τρόπους μέτρησης θεσμών τονίζοντας τη σημασία και τις μετρήσεις αυτών καθώς και παραδοχές αλλά και προτάσεις γύρω από τις μετρήσεις. Επιπλέον, έγιναν έρευνες προσεγγίσεων για τη μέτρηση άτυπων θεσμών. Τέλος, η εργασία έκλεισε με τα συμπεράσματα.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 ^ο Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 2 ^ο Σχέση θεσμών με ανάπτυξη	5
2.1 Ορισμός των άτυπων θεσμών	5
2.2 Θεσμοί και οικονομική ανάπτυξη.....	8
2.3 Θεσμοί και βιώσιμη ανάπτυξη.....	10
2.3.1 Πολιτικοί θεσμοί.....	13
2.3.2 Δικαστικοί θεσμοί.....	13
2.3.3 Οικονομικοί θεσμοί.....	14
2.3.4 Κοινωνικοί θεσμοί.....	15
2.4 Ανάλυση σχετικών ερευνών	15
Κεφάλαιο 3 ^ο Τρόποι μέτρησης θεσμών.....	18
3.1 Η σημασία και οι μετρήσεις των θεσμών.....	18
3.2 Παραδοχές και συνεπαγωγές	24
3.3 Προτάσεις για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών.....	27
3.4 Έρευνα προσεγγίσεων για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών	29
Κεφάλαιο 4 ^ο Συμπεράσματα	40
Βιβλιογραφία	42

Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή

Οι θεσμοί καθορίζουν ή τουλάχιστον επηρεάζουν ουσιαστικά τα οικονομικά αποτελέσματα (Binmore, 2015). Η μέτρηση των θεσμών και κατ'επέκταση η εμπειρική δοκιμή της θεσμικής θεωρίας έχει μείνει πίσω από την επιτυχία των πιο θεωρητικών γνώσεων. Αυτό το χάσμα φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σοβαρό όσον αφορά τη μέτρηση των άτυπων θεσμών. Αυτό είναι αξιοσημείωτο καθώς πολλοί θεσμικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι οι άτυποι θεσμοί που μοιράζονται μεγάλα ποσοστά μιας κοινωνίας έχουν καθοριστική επιρροή στην επιλογή τους για πιο επίσημους θεσμούς. Γενικά, οι άτυποι θεσμοί σε αντίθεση με τους επίσημους θεσμούς θεωρείται ότι είναι πιο σταθεροί με την πάροδο του χρόνου, λιγότερο επιδεκτικοί σε σκόπιμες τροποποιήσεις και θα μπορούσαν ακόμη και να θεωρηθούν ως το πιο θεμελιώδες στρώμα θεσμών στο θεσμικό σύστημα μιας κοινωνίας.

Ο έλεγχος οποιουδήποτε ισχυρισμού σχετικά με τους άτυπους θεσμούς προϋποθέτει ότι υπάρχουν διαθέσιμα μέτρα για τους άτυπους θεσμούς. Αξιολογώντας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτών των διαφόρων προσεγγίσεων για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών, γίνεται προσπάθεια εξαγωγής ορισμένων γενικότερων διδαγμάτων σχετικά με την ικανότητα μέτρησης των θεσμών (Voigt 2009b). Στις προηγούμενες μελέτες, συνήχθη γενικά το συμπέρασμα ότι «τα μέτρα των θεσμών πρέπει να είναι ακριβή, αντικειμενικά και να λαμβάνουν υπόψη *de jure* καθώς και *de facto* στοιχεία». Όσον αφορά το κράτος δικαίου, υποστηρίχθηκε ότι η χρήση συγκεντρωτικών δεικτών συνδέεται με σημαντική απώλεια πληροφοριών όσον αφορά τις επιπτώσεις συγκεκριμένων θεσμών (Dauner, Park & Voigt, 2012).

Κεφάλαιο 2^ο Σχέση θεσμών με ανάπτυξη

2.1 Ορισμός των άτυπων θεσμών

Σε αυτή την ενότητα, εξετάζονται τα κύρια θεωρητικά επιχειρήματα και οι επιπτώσεις από τη μέτρηση των θεσμών γενικώς από το έργο του Voigt (2009a). Μελετώνται ταυτόχρονα οι διαφορές ιδιαίτερα ως προς τη μέτρηση των άτυπων θεσμών.

Πριν παρουσιαστούν ορισμένα από τα κύρια επιχειρήματα γιατί οι άτυποι θεσμοί έχουν σημασία, θα πρέπει να οριστούν οι θεσμοί γενικά και πιο συγκεκριμένα η διαφορά μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών. Γενικά οι θεσμοί ορίζονται ως κοινώς γνωστοί κανόνες που χρησιμοποιούνται για τη δομή των επαναλαμβανόμενων αλληλεπιδράσεων. Αυτός ο ορισμός επιτρέπει τις διαφορές μεταξύ των επίσημων και των άτυπων θεσμών, ενώ διαφοροποιεί επίσης τους κανόνες και την επιβολή τους. Ο North οριοθετεί την έννοια του επίσημου και του άτυπου σύμφωνα με τον ίδιο τον κανόνα, ενώ προτείνεται μια διάκριση ως προς το ποιος κυρώνει τη μη συμμορφούμενη συμπεριφορά: Εάν η επιβολή ενός κανόνα οργανώνεται από το κράτος, ο θεσμός είναι επίσημος (ή εξωτερικός). Αυτό προφανώς περιλαμβάνει νομικούς θεσμούς. Εάν η παραβίαση των κανόνων εγκρίνεται από άλλα μέλη της κοινωνίας, είτε είναι οργανωμένα είτε όχι, ο θεσμός είναι άτυπος (ή εσωτερικός). Αυτό περιλαμβάνει ηθικές αξίες, κοινωνικούς κανόνες, παραδόσεις και τα συναφή.

Σύμφωνα με αυτό, ο Tremewan και ο Vostroknutov (2021) ορίζει τους κοινωνικούς κανόνες ως «την τάση να νιώθουμε ντροπή και να αναμένουμε κυρώσεις από τους άλλους στη σκέψη μια συμπεριφοράς με έναν συγκεκριμένο, απαγορευμένο τρόπο. Αυτή η τάση γίνεται κοινωνικός κανόνας όταν και στον βαθμό που είναι κοινή με άλλους ανθρώπους».

Μέχρι στιγμής, έχουμε διαπιστώσει ότι οι άτυποι θεσμοί (1) είναι κοινώς γνωστοί κανόνες που παρέχουν δομή σε επαναλαμβανόμενες καταστάσεις

αλληλεπίδρασης, (2) συνήθως δεν κωδικοποιούνται και (3) δεν επιβάλλονται από το κράτος. Ακολούθως παρουσιάζονται εν συντομία οι αναλογίες με σχετιζόμενες έννοιες.

Μία έννοια που είναι πολύ κοντινή, αλλά συνήθως αντιμετωπίζεται χωριστά είναι το κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο περιλαμβάνει τη συμμετοχή των πολιτών, την εμπιστοσύνη, την πυκνότητα των κοινωνικών δικτύων και πολλά άλλα (Fidrmuc και Gerchani 2008). Είναι ενδιαφέρον ότι μπορεί κανείς να δει το κοινωνικό κεφάλαιο ως έναν τύπο άτυπου θεσμού (Casson κ.ά., 2010) ή τους άτυπους θεσμούς ως έναν τύπο κοινωνικού κεφαλαίου (Ostrom και Ahn, 2009), ενώ κάποιος απλώς εξισώνει τις δύο έννοιες (Stiglitz, 2000). Αυτή η εννοιολογική διαφορά φαίνεται να έχει τις ρίζες της κυρίως στο επίκεντρο της αντίστοιχης έρευνας, ούτως ώστε για τον σκοπό του παρόντος, αρκεί να θεωρήσουμε το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα είδος άτυπου θεσμού.

Εάν, σύμφωνα με τους Ostrom & Ahn (2009) και Putnam, το κοινωνικό κεφάλαιο περιγράφει την ικανότητα μιας κοινωνικής ομάδας να επιλύει προβλήματα συλλογικής δράσης, μπορούμε απλώς να αναφερθούμε στο κοινωνικό κεφάλαιο ως εκείνους τους άτυπους θεσμούς που είναι προσανατολισμένοι στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της συλλογικής δράσης. Ειδικότερα, η διάσταση της εμπιστοσύνης ή της αξιοπιστίας φαίνεται να είναι σχετική εδώ. Αν και η εμπιστοσύνη ως επί το πλείστον αντιμετωπίζεται ως μια έννοια με ξεχωριστή μορφή, συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τους θεσμούς (Mollering 2006) και θα μπορούσε κανείς να ερμηνεύσει την εμπιστοσύνη ως θεσμό, με τον κανόνα να είναι π.χ. ότι τα μέλη μιας ομάδας μπορούν να είναι αξιόπιστα μεταξύ τους για την εκπλήρωση των συμβάσεων ακόμη και με την παρουσία πιθανών καθυστερήσεων. Όπως είναι φυσικό, η επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (δηλαδή παραβίαση εμπιστοσύνης/σύμβασης) πραγματοποιείται μέσω της σχετικής κοινωνικής ομάδας (Dixit, 2009). Η εμπιστοσύνη μπορεί επίσης να εφαρμοστεί ώστε να συνεπάγεται έναν θεσμό σε πιο συγκεντρωτικό επίπεδο πέρα από τα όρια μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στη γενικευμένη (ή κάθετη)

εμπιστοσύνη. Περαιτέρω σχετικές έννοιες περιλαμβάνουν τη δικαιοσύνη (Binmore, 2015) και τον αλτρουισμό.

Μια άλλη σχετική έννοια (η οποία μερικές φορές είναι δύσκολο να διακριθεί από τους θεσμούς γενικώς) είναι αυτή της διακυβέρνησης. Στο πλαίσιο της θεωρίας της επιχείρησης, η διακυβέρνηση περιγράφει κυρίως συμβατικούς μηχανισμούς που βοηθούν να ξεπεραστούν τα προβλήματα της δέσμευσης της εταιρείας στις επιχειρηματικές σχέσεις με συγκεκριμένες επενδύσεις. Ένας ευρύτερος ορισμός περιλαμβάνει όλους τους νομικούς και κοινωνικούς θεσμούς που διέπουν την οικονομική δραστηριότητα (Dixit, 2009).

Και με τους δύο ορισμούς, οι άτυποι θεσμοί μπορούν να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο. Παρόλο που ο Williamson ασχολείται κυρίως με συμβατικές λύσεις σε προβλήματα δεσμεύσεων, όπως η κάθετη ολοκλήρωση, επομένως θέματα που σχετίζονται με επίσημους θεσμούς, υπάρχει επίσης περιθώριο για άτυπους μηχανισμούς, π.χ. οι όμηροι ως ένας άτυπος μηχανισμός δέσμευσης. Σε ένα πλαίσιο πιο προσανατολισμένο στην ανάπτυξη, οι εναλλαγές αποταμίευσης και πίστωσης (ROSCA) έχουν ερμηνευτεί ως άτυπος μηχανισμός δέσμευσης (Gugerty, 2007). Όπως μπορεί να φανεί από το έργο του Dixit (2009), όταν ορίζουμε τη διακυβέρνηση πολύ ευρέως, καθίσταται σχεδόν μη διακριτή από τον όρο «θεσμός». Η σημαντικότερη συμβολή του έργου του είναι ότι οι άτυποι θεσμοί δεν συνδέονται απαραίτητα πάντα με θετικά αποτελέσματα. Ορισμένοι άτυποι θεσμοί μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα, ενώ άλλοι μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να επιλύσουν κάποιο πρόβλημα συλλογικής δράσης, αλλά αποδεικνύεται ότι έχουν αρνητικές επιπτώσεις όταν ξεπερνούν τον αρχικό τους σκοπό, όπως η Μαφία. Γενικότερα μιλώντας, οι άτυποι θεσμοί μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα να τοποθετηθούν σε μια ισορροπία Nash, αλλά αυτή η ισορροπία Nash δεν είναι απαραίτητα κοινωνικά βέλτιστη.

Διαπιστώνεται ότι οι έννοιες του κοινωνικού κεφαλαίου και της διακυβέρνησης είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατές με την αντίληψή μας περί του άτυπου θεσμού. Δυστυχώς, αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχει γενική συναίνεση για το τι είναι οι άτυποι θεσμοί. Μια ματιά στη βιβλιογραφία αποκαλύπτει ότι

υπάρχει μεγάλη ποικιλία εννοιολογικών εργασιών για τους άτυπους θεσμούς, που συχνά παρέχουν τη δική τους ταξινόμηση των θεσμών. Αντί να υποστηριχθεί ότι ο ορισμός στο παρόν είναι κατά κάποιο τρόπο ανώτερος από άλλους, θα ληφθεί υπόψη αυτήν την ποικιλία των ορισμών ως δεδομένη και θα υποδειχθούν οι διαφορές εάν προκύψει ότι είναι σχετικές με τη μέτρηση.

2.2 Θεσμοί και οικονομική ανάπτυξη

Από την ίδρυση του ερευνητικού κλάδου της New Institutional Economics (NIE), η ποσοτικοποίηση της σημασίας των ιδρυμάτων για την ανάπτυξη μιας χώρας έχει αναδειχθεί ως επίκεντρο. Σε αυτό το σημείο, η βιβλιογραφία για αυτό το ζήτημα έχει επικεντρωθεί στη σχέση μεταξύ των επίσημων θεσμών και της οικονομικής ανάπτυξης, μετρούμενη ως το κατά κεφαλήν Gross Domestic Product (GDP). Σήμερα, η συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο δομών θεωρείται κοινή λογική ενώ η αιτιακή σχέση είναι ακόμη υπό συζήτηση. Τα τελευταία χρόνια, η κοινωνία έχει αμφισβητήσει εάν το GDP είναι ικανό να ποσοτικοποιήσει όλες τις πτυχές της ανάπτυξης μιας χώρας. Ειδικότερα, ζητήματα που αφορούν τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης τείνουν να υποεκπροσωπούνται σε αυτό το κατασκεύασμα και, εάν υπάρχουν, να μετρώνται μόνο σιωπηρά. Για το λόγο αυτό, είναι σκόπιμη η ρητή εξέταση της σχέσης μεταξύ των θεσμών και της βιώσιμης ανάπτυξης μιας χώρας. Σύμφωνα με τον North (1991, σ. 111) οι άτυποι θεσμοί φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο για τη λειτουργία μιας οικονομίας από τους επίσημους. Λόγω των δυσκολιών στη μέτρηση των άτυπων ιδρυμάτων, η βιβλιογραφία μέχρι σήμερα έχει επικεντρωθεί σε μεγάλο βαθμό στην εκτίμηση των επίσημων ιδρυμάτων. Ωστόσο, οι εμπειρίες από τη διαδικασία μετασχηματισμού στην Ανατολική Ευρώπη, για παράδειγμα, έχουν δείξει ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών είναι ζωτικής σημασίας για τη λειτουργία των ιδρυμάτων στο σύνολό τους (Grzymala-Busse (2004).

Οι θεσμοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη μιας

χώρας. Η συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών έχει αναγνωριστεί στην οικονομική βιβλιογραφία. Ωστόσο, η αιτιώδης σχέση είναι ακόμα υπό συζήτηση, αν και υπάρχει μια τάση προς την αντίληψη ότι οι θεσμοί επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη και όχι το αντίστροφο. Ένα άλλο σημαντικό θέμα της τρέχουσας έρευνας είναι ο εντοπισμός των ιδρυμάτων που είναι ιδιαίτερα επωφελείς. Μέχρι τώρα, άλλες όψεις της ανάπτυξης μιας χώρας δεν έχουν εμφανιστεί σε μεγάλο βαθμό στη βιβλιογραφία. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για μέτρα βιωσιμότητας. Μία από τις λίγες εργασίες που ασχολούνται με αυτό το θέμα είναι η Stoever (2012). Χρησιμοποιεί προσαρμοσμένα ποσοστά καθαρής αποταμίευσης (ANS) ως προσέγγιση για τη βιωσιμότητα και τον δείκτη Kaufmann ως προσέγγιση για τη λειτουργικότητα των ιδρυμάτων. Το ANS αντιπροσωπεύει την αδύναμη μορφή βιωσιμότητας. Χρησιμοποιώντας OLS- και Two-StageLeast-Square-Regression, βρίσκει μια θετική και στατιστικά σημαντική σχέση. Το αποτέλεσμα είναι ισχυρό για αναλύσεις ευαισθησίας.

Μέχρι αυτό το σημείο, η κοινωνικοοικονομική βιβλιογραφία έχει επικεντρωθεί κυρίως στη σχέση μεταξύ των θεσμών και της οικονομικής ανάπτυξης, συνήθως μετρούμενη ως το κατά κεφαλήν GDP. Το επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα αυτών των μελετών. Οι πρώτες μελέτες που ποσοτικοποίησαν τους θεσμούς διερεύνησαν τη συσχέτιση μεταξύ θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης. Παρόλα αυτά, ο Ostrom (1986, σ. 21) θεώρησε την έλλειψη ομοιόμορφης περιγραφής ως το μεγαλύτερο πρόβλημα του NIE. Μάταια, ο North (1990) μπορεί να θεωρηθεί ως η αφετηρία αυτού του νέου ερευνητικού ρεύματος, αφού ήταν ο πρώτος που ενοποίησε τη μάλλον ετερογενή έννοια των θεσμών.

Στα χρόνια που ακολούθησαν τον North (1990), αρκετές δημοσιεύσεις ασχολήθηκαν με την εκτίμηση των συσχετίσεων μεταξύ των δύο δομών. Οι MAURO (1995) και Knack/Keefe (1995) αναδείχθηκαν ως οι πιθανώς με τη μεγαλύτερη επιρροή μελέτες και ως εκ τούτου παρουσιάζονται εδώ. Ο Mauro (1995) χρησιμοποίησε μέτρα διαφθοράς ως προσέγγιση για την ποιότητα των θεσμών. Βασίστηκε σε δεδομένα που παρείχε η Business International, η οποία

χρησιμοποίησε υποκειμενικές εκτιμήσεις. Ο Mauro (1995, σελ. 705) βρήκε μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και των επενδύσεων και επομένως μια στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και της οικονομικής ανάπτυξης. Ο Knack/Keefe (1995) εκτίμησε τη σημασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας για την οικονομία. Χρησιμοποίησαν δεδομένα από την International Country Risk Guide και Business Environmental Risk Intelligence για να βρουν τη μεγάλη επίδραση των ιδρυμάτων στις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη. Στη συνέχεια, οι ερευνητές ερεύνησαν τον αντίκτυπο ορισμένων ειδικών πτυχών, όπως ο ρόλος των θεσμών σε μεταβατικές οικονομίες, π.χ. Οι Brunetti et al. (1997).

Όσον αφορά την αξιολόγηση της αιτιώδους σχέσης μεταξύ των θεσμών και της οικονομικής ανάπτυξης, οι Acemoglu et al. (2001) έθεσαν τις βάσεις με τη μελέτη τους. Χρησιμοποίησαν τα ποσοστά θνησιμότητας των εποίκων των πιθανών Ευρωπαϊών εποίκων ως εργαλειακή μεταβλητή για να αποφευχθεί η ενδογένεια. Το σκεπτικό πίσω από αυτό το μέσο είναι ότι τα χαμηλότερα ποσοστά θνησιμότητας αύξησαν τη μετανάστευση των ευρωπαϊών εποίκων με αποτέλεσμα μια νωρίτερα σύσταση ευρωπαϊκών ιδρυμάτων που πυροδοτούν την ανάπτυξη. Με βάση τα έργα ιστορικών όπως ο Curtin (1989), έδειξαν μια στατιστικά σημαντική αρνητική σχέση μεταξύ των ποσοστών θνησιμότητας και της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης, βρίσκοντας στοιχεία ότι οι θεσμοί έχουν μεγάλο αντίκτυπο. Περισσότερο από μια δεκαετία αργότερα, ο Albouy (2012) αμφισβήτησε την καταλληλότητα των μέτρων, έτσι ώστε η αιτιώδης σχέση να είναι ακόμα υπό συζήτηση. Μια άλλη σειρά από τρέχουσες έρευνες σε αυτόν τον τομέα είναι ο εντοπισμός βασικών ιδρυμάτων, που έχουν θετική επίδραση, για παράδειγμα Williamson/Kerekes (2011) και Jellema/Roland (2011).

2.3 Θεσμοί και βιώσιμη ανάπτυξη

Οι παγκόσμιες εμπειρικές εκτιμήσεις της σχέσης μεταξύ ιδρυμάτων και βιώσιμης ανάπτυξης δεν παρουσιάζονται σε μεγάλο βαθμό στην τρέχουσα βιβλιογραφία (Casson et al. (2010), σελ. 18). Οι υπάρχουσες μελέτες είναι εννοιολογικής φύσης, όπως η Dovers (2001), ή έχουν περιφερειακούς περιορισμούς, όπως ο Erickson/Gowdy (2000), οι οποίοι επικεντρώθηκαν σε δύο νησιά στον Ειρηνικό Ωκεανό. Ωστόσο, υπάρχουν οικονομολόγοι όπως οι Atkinson/Hamilton (2003) που υπέθεσαν ότι οι θεσμοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη βιωσιμότητα της ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, το 2002 το Διεθνές Συμβούλιο για την Επιστήμη έθεσε ως στόχο «να προσδιορίσει πώς και υπό ποιες συνθήκες ορισμένα ιδρύματα προωθούν τους στόχους βιωσιμότητας καλύτερα από άλλα και κυρίως να βοηθήσουν τις ομάδες που διοικούν τα υπάρχοντα ιδρύματα να μάθουν από άλλους». (ICSU, 2002, σελ.10). Σχεδόν δέκα χρόνια αργότερα, ο Sprangenberg (2011, σ. 282) παραδέχτηκε ότι αυτός ο στόχος δεν έχει επιτευχθεί ακόμη και ότι υπάρχει ακόμα ανάγκη για περαιτέρω έρευνα. Αυτό δίνει μια πιθανή εξήγηση γιατί τα Ηνωμένα Έθνη επέλεξαν «Θεσμοί και βιώσιμη ανάπτυξη» ως ένα από τα δύο κύρια θέματα της διάσκεψης για την αειφόρο ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο τον Ιούνιο του 2012. Μέχρι αυτό το σημείο, η μόνη μελέτη που ασχολείται με τη σχέση μεταξύ των θεσμών και της βιώσιμης ανάπτυξης σε παγκόσμιο και εμπειρικό επίπεδο είναι ο Stoever (2012). Το περιεχόμενο της εργασίας παρουσιάζεται εδώ καθώς αποτελεί σημείο αναφοράς για την κατασκευή των εμπειρικών ερευνών στην παρούσα μελέτη.

Ο Stoever (2012) ορίζει τους θεσμούς ως γραπτούς και άγραφους κανόνες και κανόνες που βοηθούν στην οργάνωση της ζωής των ατόμων και επομένως επηρεάζουν την ευημερία τους. Για τη μέτρηση επιστρέφει στα δεδομένα από τους Kaufmann et al. (2008) που καλύπτει 212 χώρες κατά την περίοδο 1996-2007, βάσει πολλών διαφορετικών ερευνών. Ο ορισμός της βιωσιμότητας ακολουθεί τους Pearce et al. (1989): Η ανάπτυξη μιας χώρας περιγράφεται ως βιώσιμη, όταν η ανθρώπινη ευημερία δεν μειώνεται με την πάροδο του χρόνου. Μετρείται μέσω του ποσοστού προσαρμοσμένης καθαρής

αποταμίευσης (Adjusted Net Savings, ANS). Αυτή η κατασκευή αφαιρεί τις αποταμιεύσεις του φυσικού κεφαλαίου και προσθέτει τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο στο ποσοστό αποταμίευσης του φυσικού κεφαλαίου. Καθώς αυτό κορυφώνεται σε έναν μόνο αριθμό, το ANS μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρηση της αδύναμης μορφής βιωσιμότητας. Σε αυτή τη μορφή είναι δυνατό να αντισταθμιστούν αρνητικά αποτελέσματα σε έναν τομέα με καλά αποτελέσματα σε έναν άλλο.

Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, η ανάπτυξη μιας χώρας είναι βιώσιμη, όταν το απόθεμα κεφαλαίου αυξάνεται ή παραμένει σε ένα ορισμένο ποσό. Τα ποσοστά ANS δημοσιεύονται ετησίως από την Παγκόσμια Τράπεζα και η Stoever (2012, σ. 797) χρησιμοποιεί τα δεδομένα από το 1970 έως το 2006. Εφαρμόζει μια προσέγγιση ελαχίστων τετραγώνων δύο σταδίων και βασίζεται στα ποσοστά θνησιμότητας εποίκων από τους Acemoglu et al. (2001) ως εργαλειακή μεταβλητή. Εκτός από τα επιτόκια ANS, ο Stoever (2012, σελ. 798) χρησιμοποιεί επίσης την Καθαρή Εθνική Αποταμίευση (Net National Savings, NNS) ως εξαρτημένη μεταβλητή. Αυτά αποτελούνται από την εξοικονόμηση φυσικού κεφαλαίου. Ως αποτέλεσμα, μπορεί να βρεθεί μια θετική και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των ιδρυμάτων και των ποσοστών ANS. Αυτό το εύρημα είναι ισχυρό σε αναλύσεις ευαισθησίας. Όταν το NNS δημιουργεί την εξαρτημένη μεταβλητή, η σχέση είναι μικρότερη και ασθενέστερη. Καθώς είναι η μόνη μελέτη που ασχολείται με το θέμα εμπειρικά και σε παγκόσμιο επίπεδο, οι ελλείψεις της μπορούν να εντοπιστούν ως αφετηρία για περαιτέρω έρευνα. Λόγω της εφαρμογής των δεδομένων από τους KAUFMANN et al. (2008), οι επίσημοι και οι άτυποι θεσμοί θεωρούνται σιωπηρά ίσοι αφού δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ τους. Όμως, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σημασία έχει η αλληλεπίδραση μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών. Οι HELMKE/LEVITSKY (2004, σελ. 726) και WILLIAMSON (2009, σ. 383) δείχνουν ότι τα αποτελέσματα μπορεί να είναι απογοητευτικά, όταν μεταφέρονται επίσημοι θεσμοί που θεωρούνται χρήσιμοι σε μια χώρα σε άλλες χώρες με άτυπους θεσμούς να οδηγούν σε άλλη κατεύθυνση.

2.3.1 Πολιτικοί θεσμοί

Γενικά, οι πολιτικοί θεσμοί σχετίζονται με το πολιτικό σύστημα μιας χώρας. Για παράδειγμα, περιέχουν κανόνες που αφορούν το εκλογικό σύστημα ή τη διαίρεση των τμημάτων της κυβέρνησης. Ο πιο εξέχων πολιτικός θεσμός μιας χώρας είναι το Σύνταγμα (De Soysa/Jütting, 2006, σ. 5). Σε αυτή τη μελέτη, δεν γίνονται παραδοχές ως προς το ότι συγκεκριμένα πολιτικά συστήματα είναι πιο συμφέροντα από άλλα, αφού οι θεσμοί είναι σημαντικοί σε όλα τα πολιτικά συστήματα. Η ποιότητα των θεσμών που μετράται εδώ εξαρτάται μόνο από την αντιστοίχιση επίσημων και άτυπων θεσμών.

Τρεις κατηγορίες μεταβλητών μπορούν να εντοπιστούν στις υποκείμενες 31 μελέτες. Αυτές είναι η πολιτική διαφθορά, η πολιτική σταθερότητα και η ικανοποίηση από το πολιτικό σύστημα. Όλες αυτές οι μεταβλητές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών. Όταν η πολιτική διαφθορά σε μια χώρα είναι τεράστια, υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ τους, γιατί προφανώς οι άνθρωποι που έχουν την πολιτική ευθύνη δεν θεωρούν τους γραπτούς κανόνες νομικά δεσμευτικούς. Όταν υπάρχει διαφορά μεταξύ του γραπτού πολιτικού συστήματος και του συστήματος που θεωρείται ιδανικό από τους κατοίκους, η ικανοποίηση από το πολιτικό σύστημα θα είναι χαμηλή. Με την αυξανόμενη την ανισότητα, το αποτέλεσμα θα είναι η πολιτική αστάθεια.

2.3.2 Δικαστικοί θεσμοί

Οι δικαστικοί θεσμοί είναι αυτοί που συνδέονται με το δικαστικό σώμα. Συνεπώς, καλύπτουν, για παράδειγμα, κανόνες για τον διορισμό δικαστών ή τον ορισμό και την κατανομή των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Καθώς οι νόμοι είναι γραπτοί συχνότερα, υπάρχει μεγάλος αριθμός επίσημων θεσμών. Και πάλι, εξετάζεται η αλληλεπίδραση μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών. Αυτή η αλληλεπίδραση μπορεί να περιγραφεί ως καλή όταν υπάρχει αντιστοιχία

επίσημων και άτυπων θεσμών. Υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες δικαστικών θεσμών που μπορούν να εντοπιστούν στις υποκείμενες 31 μελέτες: έγκλημα, δικαστική διαφθορά, ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και εμπιστοσύνη στο δικαστικό σύστημα. Το τελευταίο είναι συγκρίσιμο με την ικανοποίηση από το παραπάνω πολιτικό σύστημα. Όταν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στα δικαστήρια, υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ του πραγματικού δικαστικού συστήματος και ενός συστήματος που θεωρείται προτιμότερο. Το έγκλημα και η δικαστική διαφθορά λειτουργούν προς την ίδια κατεύθυνση και είναι συγκρίσιμα με την πολιτική διαφθορά στην κατηγορία των πολιτικών θεσμών. Σε αντίθεση με τη δικαστική διαφθορά, το έγκλημα είναι ένα ευρύτερο μέτρο των διαφορών μεταξύ επίσημων και άτυπων θεσμών. Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης είναι μια προσέγγιση για την προθυμία μιας χώρας ή των πολιτικών της να περιορίσουν τη διαφθορά.

2.3.3 Οικονομικοί θεσμοί

Αυτή η κατηγορία καλύπτει όλους τους θεσμούς που σχετίζονται με το οικονομικό σύστημα. Σε σχέση με αυτό, περιέχουν κανόνες που αναφέρονται στις διαδικασίες παραγωγής, κατανομής και διανομής σε μια χώρα (JÜTTING, 2003, σ. 14). Οι επίσημοι οικονομικοί θεσμοί μπορεί να είναι οι νόμοι περί του ανταγωνισμού ή οι κανονιστικές απαιτήσεις. Το ύψος της φοροδιαφυγής είναι μια προσέγγιση για τους άτυπους οικονομικούς φορείς, αφού αποτελεί ένδειξη ότι οι κάτοικοι προτιμούν άλλο φορολογικό σύστημα. Τρεις κατηγορίες οικονομικών θεσμών μπορούν να εντοπιστούν στις υποκείμενες μελέτες: η οικονομική διαφθορά, η γνώμη για το φορολογικό σύστημα και το ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η οικονομική μορφή της διαφθοράς μπορεί να γίνει αντιληπτή σε συμφωνία με τις μορφές της πολιτικής και δικαστικής διαφθοράς. Η επιχειρηματολογία είναι πανομοιότυπη. Το ζήτημα της ικανοποίησης των πολιτών από το φορολογικό σύστημα είναι συγκρίσιμο με το ζήτημα της ικανοποίησης στον πολιτικό χώρο. Μετρά εάν υπάρχει διαφορά μεταξύ του πραγματικού φορολογικού συστήματος και ενός συστήματος που θεωρείται

προτιμότερο από τον πληθυσμό. Το ανταγωνιστικό περιβάλλον είναι ανάλογο με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης στην κατηγορία των δικαστικών θεσμών. Είναι μια προσέγγιση για την προθυμία μιας χώρας ή των πολιτικών της να προωθήσουν τον ανταγωνισμό με καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα για τους καταναλωτές.

2.3.4 Κοινωνικοί θεσμοί

Αυτή η τελευταία κατηγορία είναι μάλλον δύσκολο να οριστεί. Καλύπτει μεταξύ άλλων μεταβλητές όπως η χορήγηση και η επιβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ορισμένοι οικονομολόγοι συσχετίζουν επιπλέον πολιτιστικά στοιχεία με αυτήν την κατηγορία (Engermann/Sokoloff, 2008, p. 122)

2.4 Ανάλυση σχετικών ερευνών

Σύμφωνα με τον Aron (2000) οι απογοητευτικές οικονομικές επιδόσεις της Αφρικής, η χρηματοπιστωτική κρίση στην Ανατολική Ασία και το αδύναμο ιστορικό της πρώην Σοβιετικής Ένωσης έχουν επικεντρώσει την προσοχή στον ρόλο των θεσμών στον καθορισμό της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας. Αυτό το άρθρο εξετάζει κριτικά τη βιβλιογραφία που προσπαθεί να συνδέσει ποσοτικά μέτρα θεσμών, όπως οι πολιτικές ελευθερίες και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, με την αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος μεταξύ των χωρών και με την πάροδο του χρόνου. Γίνεται σημαντική διάκριση μεταξύ των δεικτών που μετρούν την απόδοση ή την ποιότητα των θεσμών και εκείνων που μετρούν τα πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και την πολιτική αστάθεια. Τα στοιχεία υποδηλώνουν μια σύνδεση μεταξύ της ποιότητας των θεσμών και των επενδύσεων και της ανάπτυξης, αλλά τα στοιχεία σε καμία περίπτωση δεν είναι ισχυρά.

Οι Glaeser κ.ά. (2004) επανεξέτασαν τη συζήτηση σχετικά με το εάν οι πολιτικοί θεσμοί προκαλούν οικονομική ανάπτυξη ή εάν εναλλακτικά, η ανάπτυξη και η συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου οδηγούν σε θεσμική

βελτίωση. Διαπίστωσαν ότι οι περισσότεροι δείκτες ποιότητας των θεσμών που χρησιμοποιούνται για να τεκμηριώσουν την πρόταση ότι οι θεσμοί προάγουν την ανάπτυξη είναι κατασκευασμένοι ώστε να είναι εννοιολογικώς ακατάλληλοι για αυτόν τον σκοπό. Εντόπισαν επίσης ότι ορισμένες από τις τεχνικές των μεταβλητών οργάνων που χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία είναι λανθασμένες. Τα βασικά αποτελέσματα της καθώς και μια ποικιλία πρόσθετων στοιχείων υποδηλώνουν ότι: α) το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πιο βασική πηγή ανάπτυξης από τους θεσμούς, β) οι φτωχές χώρες ξεπερνούν τη φτώχεια μέσα από τις καλές πολιτικές και γ) στη συνέχεια βελτιώνουν τους πολιτικούς τους θεσμούς.

Οι Gorodnichenko & Gerard Roland (2017) αναφέρουν ότι μια πιο ατομικιστική κουλτούρα οδηγεί σε περισσότερη καινοτομία και σε υψηλότερη ανάπτυξη λόγω των ανταμοιβών της κοινωνικής θέσης που συνδέονται με την καινοτομία σε αυτήν την κουλτούρα. Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα σχετικά με τη συχνότητα συγκεκριμένων παραγόντων που σχετίζονται με κολεκτιβιστικές κουλτούρες, καθώς και ένα μέτρο της απόστασης όσον αφορά τις συχνότητες των τύπων αίματος και την ιστορική επικράτηση των παθογενειών στις βαθμολογίες ατομικισμού. Η σχέση μεταξύ του ατομικισμού και της καινοτομίας/ανάπτυξης παραμένει ισχυρή ακόμη και μετά τον έλεγχο των θεσμών και άλλων παραγόντων που ενδεχομένως προκαλούν σύγχυση. Παρέχονται επίσης στοιχεία που συνάδουν με την αμφίδρομη αιτιότητα μεταξύ πολιτισμού και θεσμών (Gorodnichenko and Roland, 2017).

Ο Tabellini (2008) μελέτησε τον τρόπο και το γιατί η μακρινή πολιτική και οικονομική ιστορία διαμορφώνει τη λειτουργία των σημερινών θεσμών. Αυτό το έγγραφο υποστηρίζει ότι οι ατομικές αξίες και πεποιθήσεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής των κανόνων καλής συμπεριφοράς παρέχουν τον συνδετικό κρίκο που λείπει. Τα στοιχεία από διάφορες πηγές δείχνουν δύο κύρια ευρήματα. Πρώτον, οι ατομικές αξίες που συνάδουν με τη γενικευμένη (σε αντίθεση με την περιορισμένη) ηθική είναι ευρέως διαδεδομένες σε κοινωνίες που διοικούνταν από μη δεσποτικούς πολιτικούς θεσμούς στο μακρινό παρελθόν. Δεύτερον, οι

θεσμοί που λειτουργούν καλά παρατηρούνται συχνά σε χώρες ή περιοχές όπου οι ατομικές αξίες συνάδουν με τη γενικευμένη ηθική και κάτω από διαφορετικές παραδοχές αναγνώρισης αυτό υποδηλώνει μια αιτιώδη επίδραση από τις αξίες στα θεσμικά αποτελέσματα (Tabellini, 2008).

Τέλος, ο Voigt (2018) αναφέρει ότι έχουν υπάρξει επανειλημμένα ισχυρισμοί ότι οι άτυποι θεσμοί διαδραματίζουν σημαντικό ή και κρίσιμο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, η μέτρηση των άτυπων θεσμών συνεπάγεται σοβαρές προκλήσεις. Αυτή η μελέτη προσδιορίζει τις δυσκολίες στη μέτρηση των άτυπων θεσμών, συζητά κριτικά ορισμένες προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι τώρα και ενθαρρύνει την εντατικότερη χρήση πειραμάτων για τη μέτρησή τους (Voigt, 2018).

Κεφάλαιο 3^ο Τρόποι μέτρησης θεσμών

3.1 Η σημασία και οι μετρήσεις των θεσμών

Οι «σκληρές» μετρήσεις βασίζονται σε γραπτά έγγραφα που είναι επαληθεύσιμα και δεν υπόκεινται σε κρίση. Οι «ήπιες» μετρήσεις είναι εντυπώσεις ειδικών ή συμμετεχόντων σε μια οικονομία. Δύο ερωτήματα που πρέπει να τεθούν για οποιοδήποτε μέτρο είναι: τι μετράμε και τι μένει απέξω;

Μια σαφής συζήτηση και το σκεπτικό για τη μέτρηση των επίσημων θεσμών παρέχεται από τους Glaeser κ.ά. (2004), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να επικεντρωθούμε στη μέτρηση των θεσμών μέσω «αντικειμενικών θεσμικών κανόνων». Συζητούνται διάφορα παραδείγματα αυτής της προσέγγισης, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών στους εκλογικούς νόμους (αναλογική εκπροσώπηση έναντι των πλειοψηφικών εκλογών) και τη δικαστική ανεξαρτησία. Σχετικά με το τελευταίο, οι Glaeser κ.ά. χρησιμοποίησαν δύο μέτρα δικαστικής ανεξαρτησίας που αναπτύχθηκαν από τους La Porta κ.ά. (2004). Ένα από αυτά αφορά τη θητεία διορισμού των δικαστών στο ανώτατο δικαστήριο. Το δεύτερο αφορά τη δικαστική εποπτεία της νομοθεσίας.

Πρόκειται για σαφώς αξιόπιστα, αντικειμενικά μέτρα συνταγματικών διαφορών. Ως αποτέλεσμα, δεν υπόκεινται σε κριτική ότι η χρήση τους ως μέτρο θα επηρεάζεται από τα αποτελέσματα που προορίζονται να προβλέψουν. Οι ειδικοί, για παράδειγμα, μπορεί να κρίνουν μια χώρα ως πιο διεφθαρμένη μετά από μια οικονομική κρίση, αλλά ο παράγοντας της θητείας για την οποία εκλέγονται οι δικαστές του ανώτατου δικαστηρίου δεν μπορεί να επηρεαστεί με παρόμοιο τρόπο. Το άλλο κρίσιμο ζήτημα - η ενδογένεια που προκαλείται από την αντίστροφη αιτιότητα ή τις μη μετρημένες διαφορές - μπορεί να ξεπεραστεί με τα κατάλληλα εργαλεία. Πολλές διαφορές στους πολιτικούς θεσμούς συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τη νομική προέλευση. Οι Glaeser κ.ά. έδειξαν ότι η σύνδεση μεταξύ αυτών των μέτρων και των οικονομικών αποτελεσμάτων δεν είναι ισχυρή.

Η μέτρηση των θεσμών μέσω επίσημων, αξιόπιστων μέτρων επιλύει ζητήματα υποκειμενικής μεροληψίας. Όμως, πόσο ολοκληρωμένη εικόνα του θεσμικού περιβάλλοντος αποτυπώνουν αυτά τα μέτρα; Για παράδειγμα η περίπτωση του Περού και η δικαστική ανεξαρτησία, όπως μετρήθηκε από τους La Porta κ.ά. (2004). Αυτά τα

δεδομένα για τη δικαστική ανεξαρτησία βασίζονται στη διάρκεια της θητείας των δικαστών του ανωτάτου δικαστηρίου και του διοικητικού δικαστηρίου, στον έλεγχο του ανώτατου δικαστηρίου στα διοικητικά δικαστήρια και στην εξουσία των διοικητικών δικαστών. Το Περού έλαβε τέλεια βαθμολογία (7), σύμφωνα με αυτά τα μέτρα, τα οποία καταγράφηκαν το 1995, κατά τη διάρκεια της διοίκησης Fujimori. Συνταγματικά, ήταν ένα τέλειο μέρος για έναν ανεξάρτητο δικαστή. Όπως επισημαίνουν οι McMillan και Zoido (2004), η πραγματικότητα ήταν κάπως διαφορετική. Στην πραγματικότητα, οι δικαστικές γνωματεύσεις του Περού ήταν διαθέσιμες για αγορά και ο αντιπρόσωπος πωλήσεων ήταν το δεξί χέρι του Alberto Fujimori. Σαφώς κάτι παραμένει άγνωστο στην εικόνα του θεσμικού περιβάλλοντος που σκιαγραφείται με τα «σκληρά» μέτρα του συνταγματικού σχεδιασμού.

Εάν τα επίσημα μέτρα των θεσμών που συνεπάγονται ανάλυση των συνταγμάτων αφήνουν κάτι απέξω, ποιες είναι οι εναλλακτικές λύσεις; Μια απάντηση είναι ότι το θεσμικό περιβάλλον ποικίλλει τόσο ως προς τους επίσημους νόμους που διέπουν τις αλληλεπιδράσεις όσο και ως προς τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται και επιβάλλονται οι επίσημοι νόμοι και κανόνες σε μια χώρα ή περιοχή. Δηλαδή, οι διαφορές στον τρόπο με τον οποίο επιβάλλονται οι νόμοι ως διαφορές στους άτυπους θεσμούς που διέπουν μια χώρα. Όπως καθιστά σαφές το παράδειγμα του Περού, υπάρχει αναμφισβήτητα κάτι θεμελιώδες στο θεσμικό περιβάλλον που δεν αποτυπώνεται στις επίσημες μετρήσεις. Από εμπειρική άποψη, η ύπαρξη ή η σημασία των διαφορών στους άτυπους θεσμούς είναι μόνο ένα μέρος του ζητήματος. Το άλλο μέρος είναι εάν είναι δυνατόν να αναπτυχθεί ένα μέτρο άτυπων θεσμών που να είναι ανεξάρτητο από τα αποτελέσματα που προσπαθούμε να εξηγήσουμε.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν χρησιμοποιήσει διάφορες μετρήσεις που καταγράφουν τόσο τις διαφορές στις επίσημες συνταγματικές ρυθμίσεις όσο και τις διαφορές στους άτυπους θεσμούς. Τα πιο συχνά χρησιμοποιούμενα μέτρα αυτού του είδους είναι αυτά που προέρχονται από τις απόψεις ομάδων εμπειρογνομόνων – ακαδημαϊκών, επαγγελματιών ή συμβούλων. Παραδείγματα αυτών είναι οι μετρήσεις των Υπηρεσιών Πολιτικού Κινδύνου (PRS) του κινδύνου χώρας, συμπεριλαμβανομένου του ευρέως χρησιμοποιούμενου μέτρου κινδύνου απαλλοτρίωσης, του δείκτη διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας και της Έρευνας για το Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Περιβάλλον της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Πώς όμως διαφέρουν αυτά τα μέτρα από τα μέτρα συνταγματικών διαφορών που συζητήθηκαν προηγουμένως; Για παράδειγμα οι δείκτες που παράγονται από την PRS, μια εταιρεία συμβούλων που παρέχει πληροφορίες σε επενδυτές, όπως πολυεθνικές εταιρείες. Η PRS παράγει διάφορα μέτρα επενδυτικού κινδύνου. Ένας δείκτης που έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως είναι ο κίνδυνος απαλλοτρίωσης (Knack and Keefer 1995· Acemoglu κ.ά., 2001), ο οποίος μετρά την πιθανότητα μια ιδιωτική επένδυση να δεσμευτεί από το κράτος. Η ικανότητα ενός ιδιώτη επενδυτή να προστατεύει μια επένδυση εξαρτάται εν μέρει από την επίσημη θεσμική δομή μιας χώρας – για παράδειγμα, συνταγματικοί κανόνες που διέπουν την ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος. Αλλά ο κίνδυνος απαλλοτρίωσης εξαρτάται από το πώς εφαρμόζεται το σύνταγμα και πώς επιβάλλονται επίσης οι νόμοι, δηλαδή από τους άτυπους θεσμούς. Ο κίνδυνος απαλλοτρίωσης, λοιπόν, μετρά έναν συνδυασμό επίσημων και άτυπων θεσμών. Υποθέτοντας ότι τα ζητήματα ενδογένειας μπορούν να αντιμετωπιστούν σωστά, αυτά τα μέτρα θα μας επιτρέψουν να προσδιορίσουμε την επίδραση της συνολικής θεσμικής ποιότητας στα οικονομικά αποτελέσματα.

Στο ένα άκρο υπάρχουν τα σκληρά μέτρα των επίσημων θεσμών και στο άλλο, τα ήπια μέτρα που αντιπροσωπεύουν ένα μείγμα επίσημων και άτυπων θεσμών. Υπάρχουν επίσης μέτρα που εμπίπτουν ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα – δηλαδή είναι πιο «σκληρά» από αυτά τα μπρεσιονιστικά μέτρα, αλλά πιο ήπια από τα συνταγματικά μέτρα. Το πρώτο είναι αυτό που έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως στη βιβλιογραφία των οικονομικών και πολιτικών επιστημών, το μέτρο Polity IV περιορισμού της εκτελεστικής εξουσίας. Η περιγραφή αυτού του ευρετηρίου στο εγχειρίδιο Polity IV υποδεικνύει ότι μετρά την ανεξαρτησία της νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας από τον εκτελεστικό έλεγχο. Θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η εστίαση στον περιορισμό της εκτελεστικής εξουσίας επειδή η εκτελεστική εξουσία είναι στην καλύτερη θέση να εκτρέψει μονομερώς την εξουσία του κράτους για δικό της όφελος. Υπάρχουν δύο πιθανά ζητήματα με το μέτρο Polity IV. Το πρώτο επισημαίνεται από τους Glaeser κ.ά. (2004). Οι Glaeser κ.ά. θεωρούν τον περιορισμό της εκτελεστικής εξουσίας ως μέτρηση των αποτελεσμάτων και όχι των θεσμών. Επισημαίνουν τις γρήγορες μεταβολές στον δείκτη περιορισμών που δεν συνοδεύονται από οιοσδήποτε αλλαγές στο σύνταγμα της χώρας, για παράδειγμα, μετά από τις εκλογές της δεκαετίας του 1990 στην Αϊτή ή στο Περού.

Το δεύτερο ζήτημα με το μέτρο Polity IV είναι ότι η εκτροπή της εξουσίας του κράτους μπορεί να συμβεί σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, ενώ το μέτρο Polity IV

ισχύει για την εκτελεστική εξουσία. Στην πράξη, αυτό μπορεί να είναι λιγότερο ανησυχητικό όταν το μέτρο επικεντρώνεται στην ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος. Οι θεσμοί που περιορίζουν την εκτελεστική εξουσία είναι επίσης πιθανό να περιορίσουν τις αρχές κατώτερου επιπέδου.

Το μέτρο του περιορισμού της εκτελεστικής εξουσίας είναι σαφώς πιο δύσκολο από τα ιμπρεσιονιστικά μέτρα από τις διάφορες έρευνες. Αλλά το μέτρο έχει ακόμα κάποια ιμπρεσιονιστικά στοιχεία. Ένα άλλο σημαντικό σύνολο μέτρων του θεσμικού περιβάλλοντος που θα μπορούσε να τοποθετηθεί σε παρόμοια θέση κατά μήκος της γραμμής του χαρακτηρισμού ως σκληρά και ήπια μέτρα, είναι αυτά που σχετίζονται με το έργο «Doing Business» της Παγκόσμιας Τράπεζας. Αυτά περιλαμβάνουν επίσημους δείκτες του κόστους εισόδου, εργασιακούς κανονισμούς, επιβολής συμβολαίων και άλλες πτυχές της λειτουργίας μιας επιχείρησης. Ενώ τα περισσότερα από τα μέτρα του «Doing Business» αναπτύσσονται από νομικές εταιρείες και εταιρείες συμβούλων, προορίζονται να είναι συγκρίσιμα μέτρα του χρόνου και του κόστους που απαιτούνται για τη λήψη ορισμένων καλώς καθορισμένων ενεργειών. Για παράδειγμα, η επιβολή της σύμβασης βασίζεται σε απαντήσεις από δικηγόρους σε ερωτήσεις που σχετίζονται με μια πολύ καλώς καθορισμένη κατάσταση. Συνεπώς, αν και βασίζονται σε έρευνες, αυτά τα μέτρα είναι πιο δύσκολα από αυτά που προέρχονται από άλλες έρευνες.

Όπως και με τα επίσημα συνταγματικά μέτρα, θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε εάν οι δείκτες του «Doing Business» αποτυπώνουν πλήρως το σχετικό θεσμικό περιβάλλον. Μια απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι η εξής: στον νομικό φορμαλισμό, το Βιετνάμ σημειώνει κάπως καλύτερα αποτελέσματα από τη Γαλλία ή τη Γερμανία. Αμφιβάλλει κανείς αν υπάρχουν πολλοί επιχειρηματίες που προτιμούν να εμπιστευτούν τη μοίρα τους στα δικαστήρια του Βιετνάμ παρά σε δικαστήρια στη Γαλλία ή τη Γερμανία. Μια πιο ισορροπημένη απάντηση προέρχεται από την ανάλυση που πραγματοποίησαν οι Djankov κ.ά. (2003), οι οποίοι δείχνουν ότι ο φορμαλισμός είναι ένας εξαιρετικά σημαντικός καθοριστικός παράγοντας ευρύτερων μέτρων για την εκτελεστικότητα των συμβάσεων, την αμεροληψία του νομικού συστήματος κ.λπ. Αν και δεν αναφέρουν τα τετράγωνα R για την παλινδρόμησή τους, είναι σαφές ότι ο φορμαλισμός εξηγεί μόνο ένα μέρος των ευρύτερων μέτρων της αποτελεσματικότητας του νομικού συστήματος και ότι αυτά τα ευρύτερα μέτρα της ικανότητας επιβολής των συμβάσεων επηρεάζονται από άλλους παράγοντες παρά από το νομικό φορμαλισμό, όπως ο εθνικός διαχωρισμός.

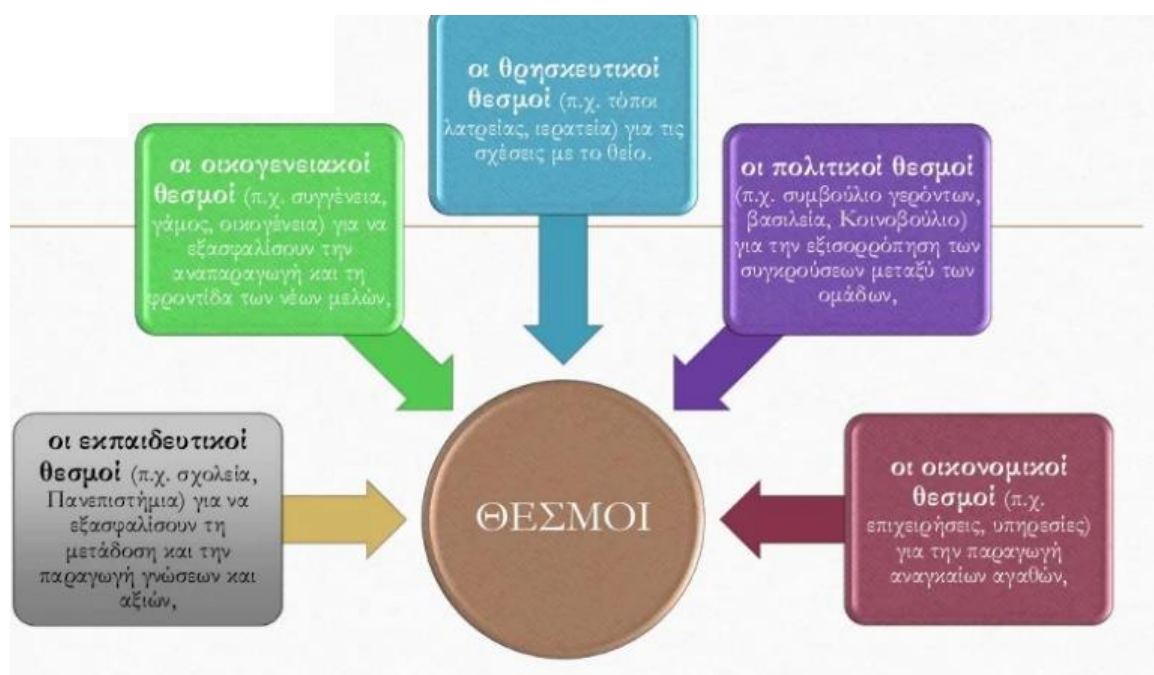
Ένα τελευταίο ζήτημα που αξίζει να σημειωθεί είναι ο χρόνος για τον οποίο είναι διαθέσιμα τα μέτρα. Οι εμπειρικές μελέτες για την επίδραση των θεσμών στα οικονομικά αποτελέσματα δεν έγιναν αντικείμενο ακαδημαϊκής έρευνας έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Παρόλο που οι εταιρείες συμβούλων δημοσίευαν δείκτες πριν από εκείνη την εποχή, οι περισσότερες μετρήσεις για τους θεσμούς που χρησιμοποιήθηκαν στη βιβλιογραφία δεν χρονολογούνται νωρίτερα από το 1980. Το σύνολο των δεδομένων IRIS-3, που συντάχθηκε από τους Knack και Keefer (1995), καλύπτει την περίοδο 1982–97. Το Heritage Foundation παράγει τον Δείκτη Ελευθερίας και τα συστατικά του ετησίως από το 1995. Ο Mauro (1995) χρησιμοποιεί δεδομένα του Business International από το 1980 έως το 1983. Μερικοί δείκτες έχουν δημιουργηθεί αναδρομικά. Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα αυτού είναι τα δεδομένα Polity IV, τα οποία εκτείνονται από το 1800. Παρακάτω παρατίθενται ο πίνακας 3-1 που αφορά στη μέτρηση των θεσμών:

Πίνακας 3-1: Μέτρηση θεσμών

Θεσμοί	Φορείς	Τρόποι μέτρησης
Πολιτικοί	Βασιλεία, Κοινοβούλιο, Αστυνομία, Στρατός, Δικαστικό σώμα	Πολιτικοί δείκτες μέτρησης της Δημοκρατίας, Worldwide Governance Indicator, Ποιότητα διακυβέρνησης, Διαφθορά, Αμεροληψία κρατικών θεσμών, κρατική παράμβαση, ιστορικά γεγονότα
Οικονομικοί	Επιχειρήσεις, Υπηρεσίες	Εμπιστοσύνη, ηθική, οικονομικές επιδόσεις, οικονομική πρόοδος, έρευνα κοινής γνώμης
Θρησκευτικοί	Τόποι λατρείας, Ιερατεία	Θρησκευτικές ομάδες, κουλτούρα, αξίες,

		αρχές, τα πιστεύω
Οικογενειακοί	Συγγένεια, οικογένεια	Ηθική, δεσμοί
Εκπαιδευτικοί	Σχολεία, Πανεπιστήμια	Επίπεδο μόρφωσης, εκπαιδευτικό σύστημα

Σχήμα 3-1: Περιγραφή των θεσμών

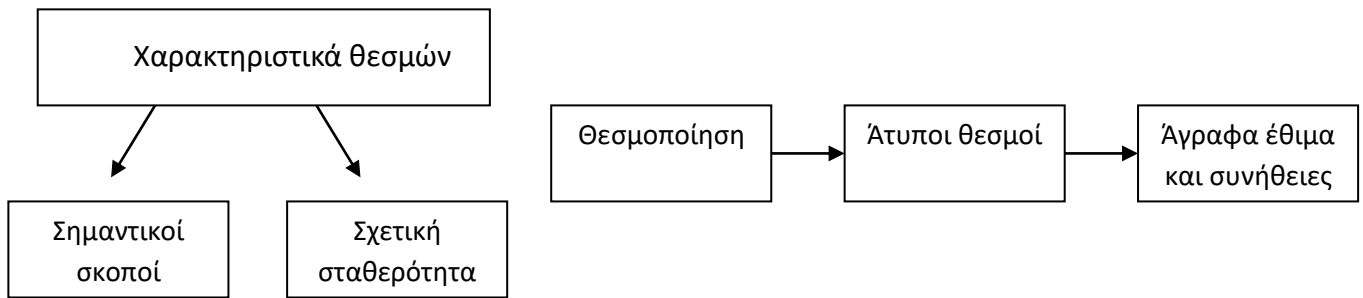


Πηγή: Helmke, G., & Levitsky, S. (2004).

Επίσης στα είδη θεσμών ανήκουν οι :

1. Πολιτικοί θεσμοί
2. Δικαστικοί θεσμοί
3. Οικονομικοί θεσμοί
4. Κοινωνικοί θεσμοί

Σχήμα 3-2: Μέτρηση άτυπων θεσμών



Πηγή: Dauner, M., Park, S. M., & Voigt, S. (2012).

3.2 Παραδοχές και συνεπαγωγές

Στο Voigt (2009a), υποστηρίχθηκε ότι η επίδραση ενός θεσμού μπορεί να αποδοθεί τόσο στο ουσιαστικό περιεχόμενό του όσο και στην πραγματική του εφαρμογή. Αυτό συνεπάγεται ότι κάθε μέτρο των θεσμών θα πρέπει να κάνει διάκριση μεταξύ των θεσμών *de jure* και *de facto*, διότι διαφορετικά δεν υπάρχει τρόπος διαχωρισμού του αποτελέσματος του κανόνα και του αποτελέσματος της επιβολής του.

Πόσο σημαντική είναι αυτή η επίπτωση για τη μέτρηση ειδικότερα των άτυπων ιδρυμάτων; Εξ ορισμού, είναι σχεδόν αδύνατο να γίνει διάκριση *de jure* και *de facto* σχετικά με τους άτυπους θεσμούς: Ένας κανόνας που (1) δεν κωδικοποιείται και (2) επιβάλλεται από μέλη της κοινωνίας είναι εγγενώς ένας *de facto* θεσμός, αλλά επειδή δεν είναι κωδικοποιημένος, είναι ταυτόχρονα *de jure*. Ωστόσο, ο ορισμός μας για τους άτυπους θεσμούς επιτρέπει την κωδικοποίηση άτυπων κανόνων, απλώς δεν επιβάλλονται από το κράτος. Σκεφτείτε για παράδειγμα τους βιβλικούς κανόνες, τους διαδικαστικούς κανόνες ιδιωτικών δικαστηρίων διαιτησίας ή απλώς τη σύσταση μιας τοπικής ένωσης μπόουλινγκ. Λογικά, σε τέτοιες περιπτώσεις είναι δυνατή μια απόκλιση *de jure* και *de facto* άτυπων θεσμών (Woodruff, 2006).

Ωστόσο, μια τέτοια απόκλιση δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει ένα αποτέλεσμα ισορροπίας, καθώς μια συνεχής ασυμφωνία μεταξύ των κανόνων μιας κοινωνικής ομάδας και της εφαρμογής τους θα οδηγούσε τελικά σε

προσαρμογή είτε στον ίδιο τον κανόνα είτε στην επιβολή έως ότου οι θεσμοί de jure και de facto να μην διακρίνονται. Αυτό με τη σειρά του μας φέρνει στο συμπέρασμα ότι, ακόμη και όταν μπορεί να μην είναι δυνατή η μέτρηση των de facto και de jure άτυπων θεσμών ξεχωριστά, ο ερευνητής θα πρέπει να προσπαθήσει να μετρήσει τους άτυπους θεσμούς για μια αρκετά μεγάλη χρονική περίοδο που ελέγχει τη δυνατότητα μέτρησης εκτός ισορροπίας.

Έτερη προτεινόμενη παραδοχή είναι ότι, προκειμένου να καταγραφεί η περιοριστική επίδραση οποιουδήποτε θεσμού, η πραγματική εφαρμογή του πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ρητά, καθώς αντιπροσωπεύει τον κύριο τρόπο με τον οποίο ένας κανόνας περιορίζει πραγματικά τη συμπεριφορά. Αυτό συνεπάγεται ότι τα μέτρα των θεσμών θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την πραγματική συμπεριφορά (Συνεπαγωγή 2). Φυσικά, αυτή η συνεπαγωγή είναι εξίσου εφαρμόσιμη όταν εξετάζονται «μόνο» οι άτυποι θεσμοί, ειδικά δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές, ο κανόνας δεν είναι κωδικοποιημένος.

Η επόμενη παραδοχή είναι ιδιαίτερα σημαντική στο παρόν: Στις περισσότερες περιπτώσεις, περισσότεροι από ένας μεμονωμένος θεσμός είναι πιθανό να σχετίζονται με την πραγματική συμπεριφορά. Οι άτυποι θεσμοί μπορούν να υπονομεύσουν ή να ενισχύσουν την επίδραση των επίσημων θεσμών. Αυτό σημαίνει ότι κατά την ανάλυση της επίδρασης ενός θεσμού σε κάποια συμπεριφορά, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη όλοι οι θεσμοί που σχετίζονται με αυτήν τη συμπεριφορά (ξεχωριστά, όχι συνολικά), είτε είναι επίσημοι είτε άτυποι (Συνεπαγωγή 3). Επιπλέον, πρέπει κανείς να ελέγξει την πιθανότητα ένας από τους σχετικούς άτυπους θεσμούς να είναι συμπληρωματικός ή σε σύγκρουση με άλλον σχετικό επίσημο θεσμό (Kiwit and Voigt 1995).

Η τελική παραδοχή είναι ότι οι άτυποι θεσμοί είναι, ως επί το πλείστον, σταθερά βραχυπρόθεσμοι. Η επικρατούσα άποψη είναι ότι οι άτυποι θεσμοί αλλάζουν πολύ αργά (Roland 2004). Επιπλέον, επειδή το κράτος δεν εμπλέκεται στην επιβολή των άτυπων θεσμών, το κράτος συνήθως δεν έχει δύναμη να αλλάξει το ουσιαστικό περιεχόμενο των άτυπων κανόνων (αν και προφανώς έχει

κίνητρα για να το κάνει). Εάν οι άτυποι θεσμοί είναι πράγματι βραχυπρόθεσμοι σταθερά και απαλλάσσονται από σκόπιμη τροποποίηση και είναι ζωτικής σημασίας για την πραγματική εφαρμογή των επίσημων θεσμών, τότε το σύνολο των υφιστάμενων άτυπων θεσμών παρέχει τα φυσικά όρια στην πιθανή αποτελεσματικότητα των νεοσύστατων επίσημων θεσμών.

Ένας νέος επίσημος θεσμός που κατά κάποιο τρόπο έρχεται σε σύγκρουση με τους υφιστάμενους άτυπους θεσμούς θα παρεμποδιστεί στην αποτελεσματικότητά του από αυτή την ιδιαίτερα συγκρουσιακή σχέση. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η αποτυχία του (κειμένου) συντάγματος των ΗΠΑ να επιτύχει πολιτική και οικονομική σταθερότητα στα κράτη της Λατινικής Αμερικής (North κ.ά., 2000).

Ο ισχυρισμός ότι οι άτυποι θεσμοί είναι σταθεροί βραχυπρόθεσμα και επομένως δεν υπόκεινται σε πολιτική επιρροή θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν χρειάζεται να ανησυχούμε για τη μέτρηση συγκεκριμένων άτυπων θεσμών σε αντίθεση με δέσμες θεσμών. Αυτή ήταν μία από τις κύριες κριτικές των υφιστάμενων δεικτών του κράτους δικαίου (Voigt 2009b). Σε τελική ανάλυση, δεν υπάρχει ούτως ή άλλως περιθώριο για συγκεκριμένες συστάσεις πολιτικής. Για δύο λόγους, ωστόσο προτιμάται η μέτρηση συγκεκριμένων ιδρυμάτων από την ομαδική μέτρηση.

(1) Το εάν οι άτυποι θεσμοί είναι πράγματι σταθερά βραχυπρόθεσμοι είναι τελικά ένα εμπειρικό ερώτημα. Για να το απαντηθεί, απαιτούνται μέτρα άτυπων θεσμών που να είναι συγκεκριμένα και διαθέσιμα για αρκετά χρονικά σημεία. Επειδή οι άτυποι θεσμοί είναι εγγενώς λιγότερο επισημοποιημένοι και κωδικοποιημένοι από τους επίσημους θεσμούς, η μέτρηση για μεγάλες χρονικές περιόδους είναι δυσανάλογα πιο δύσκολη σε αυτό το πλαίσιο. Ενώ ο Inglehart (2008) διαπιστώνει πράγματι ότι, από το 1970 οι αξίες έχουν αλλάξει σημαντικά, αυτά τα στοιχεία δεν μπορούν να παρέχουν πληροφορίες για τις μακροπρόθεσμες αλλαγές στους άτυπους θεσμούς, ιδίως εάν αυτές οι παρατηρούμενες αλλαγές είναι επίσης σημαντικές μακροπρόθεσμα.

(2) Ακόμα κι αν μπορούμε να καθορίσουμε τη βραχυπρόθεσμη σταθερότητα ως τυποποιημένο γεγονός, διαφορετικοί άτυποι θεσμοί μπορούν να επηρεάσουν τα οικονομικά αποτελέσματα με πολύ διαφορετικούς τρόπους, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα (Park και Voigt, 2008). Εάν δεν μετρηθούν οι άτυποι θεσμοί με έναν διαφοροποιημένο τρόπο, δεν υπάρχει τρόπος να αιτιολογηθούν αυτές οι επιδράσεις.

Προσωρινά, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε από αυτήν την ενότητα ότι η μέτρηση των άτυπων θεσμών δεν είναι αυστηρά πιο δύσκολη από τη μέτρηση των επίσημων θεσμών. Αφενός, μπορεί να είναι ευκολότερο, καθώς η διάκριση μεταξύ περιεχομένου και επιβολής, επομένως μεταξύ de jure και de facto, είναι λιγότερο σχετική με τους άτυπους θεσμούς. Αφετέρου, η έγκυρη μέτρηση των άτυπων θεσμών απαιτεί μετρήσεις για μάλλον μεγάλες χρονικές περιόδους.

3.3 Προτάσεις για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών

Σε αυτήν την ενότητα γίνεται αναφορά στις προτάσεις του Voigt (2009a) σχετικά με την πραγματιστική μέτρηση των θεσμών με ειδική αναφορά στους άτυπους θεσμούς.

(1) Για να μπορέσουμε να μετρήσουμε συγκεκριμένους θεσμούς, χρειαζόμαστε έναν σαφή εννοιολογικό ορισμό του θεσμού που μας ενδιαφέρει. Λογικά, αυτή είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση για να διασφαλίσουμε ότι πράγματι μετράμε τον αντίκτυπο ενός συγκεκριμένου θεσμού σε κάποιο αποτέλεσμα. Ειδικότερα, ο εννοιολογικός ορισμός (ο οποίος τροφοδοτεί τη λειτουργικότητα και τελικά τη μέτρηση) πρέπει να αντιμετωπίσει τα ακόλουθα ερωτήματα (Helmke and Levitsky, 2004): Ποια είναι η σχετική ομάδα που περιορίζεται από τον θεσμό; Πώς τιμωρείται η μη συμμορφούμενη συμπεριφορά; Ένας σαφής ορισμός περιλαμβάνει επίσης λεπτομέρειες σχετικά με το τι ακριβώς συνιστά συμμορφούμενη και μη συμμορφούμενη συμπεριφορά: Πότε η παρατηρούμενη συμπεριφορά συνιστά παραβίαση κανόνα; Χρειάζεται να διακρίνουμε διαφορετικούς βαθμούς μη συμμόρφωσης;

Σε μια πιο συγκεκριμένη σημείωση, μερικές φορές, η έννοια που μας ενδιαφέρει δεν μπορεί να περιοριστεί σε έναν ενιαίο, συγκεκριμένο θεσμό, αλλά αντιπροσωπεύει μια ευρύτερη έννοια. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην ανάλυση των άτυπων θεσμών, όπου οι θεσμοί είναι πολύ πιο δύσκολο να περιοριστούν εννοιολογικά λόγω της γενικής έλλειψης κωδικοποίησης. Εάν συμβαίνει αυτό, η ανάλυση παραγόντων μπορεί να είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την εξαγωγή πληροφοριών πολλών μέτρων σε μία τεκμηριωμένη λανθάνουσα μεταβλητή.

(2) Εάν είναι εφικτό, θα πρέπει να προτιμάται η μέτρηση της πραγματικά παρατηρήσιμης συμπεριφοράς. Για λόγους αιτιώδους συνάφειας, αυτό πρέπει να περιλαμβάνει συμπεριφορά τόσο σε περίπτωση συμμόρφωσης όσο και σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Η μέτρηση σε μία μόνο χρονική στιγμή δεν είναι η βέλτιστη, ακόμη και αν αναγνωρίσουμε ότι οι άτυποι θεσμοί είναι σταθερά βραχυπρόθεσμοι. Επειδή η επίδραση των άτυπων θεσμών δυνητικά λειτουργεί τόσο άμεσα όσο και έμμεσα μέσω των επίσημων θεσμών, η περίοδος μέτρησης θα πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη ώστε να περιλαμβάνει τη διακύμανση στους σχετικούς επίσημους θεσμούς. Διαφορετικά, δεν είναι δυνατό να συναχθεί ένα συμπέρασμα σχετικά με τον αντίκτυπο των άτυπων θεσμών μέσω των επίσημων θεσμών.

(3) Θα πρέπει να διασφαλίσουμε ότι η πιθανή αντίστροφη αιτιότητα από το y στο x δεν επηρεάζει τη μέτρηση του x . Ο Voigt (2009a) υποστηρίζει ότι αυτό το πρόβλημα μπορεί να αποφευχθεί βασιζόμενος σε αντικειμενικά και όχι υποκειμενικά δεδομένα, καθώς αυτό θα εξασφάλιζε ότι η μέτρηση δεν μολύνεται από υποκειμενικές αξιολογήσεις του ερωτώμενου που σχετίζονται με το y . Όπου η αντικειμενική μέτρηση δεν είναι εφικτή, η εμπειρική μέθοδος που εφαρμόζεται στα δεδομένα πρέπει με κάποιον τρόπο να λαμβάνει υπόψη τις αντίστροφες αιτιότητες.

(4) Η αντικειμενικότητα συνεπάγεται αξιοπιστία: Η επανάληψη της μέτρησης από άλλους θα πρέπει να αποφέρει τα ίδια δεδομένα. Μια κρίσιμη απαίτηση για αυτό είναι η διαφάνεια, δηλαδή η πλήρης γνωστοποίηση της

διαδικασίας μέτρησης στο επιστημονικό κοινό. Αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό στο πλαίσιο των άτυπων θεσμών, καθώς η μέτρηση εδώ περιλαμβάνει δυνητικά πιο υποκειμενικά μέρη.

3.4 Έρευνα προσεγγίσεων για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών

Λαμβάνοντας υπόψη ένα σύνολο κριτηρίων, ακολουθεί η έρευνα των διαφορετικών προσπαθειών μέτρησης των άτυπων θεσμών. Επισημαίνεται ότι η μελέτη των άτυπων θεσμών δεν περιορίζεται κατά πολύ στα οικονομικά, ούτε περιορίζεται σε μελέτες που αναφέρουν ρητά τον όρο άτυπος θεσμός. Φυσικά, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι έχουμε ερευνήσει όλη τη σχετική βιβλιογραφία σε όλες τις κοινωνικές επιστήμες, ειδικά επειδή πολλές από τις μελέτες που ερευνούμε δεν αναφέρουν ρητά τον όρο άτυποι θεσμοί. Ως εκ τούτου, οι μελέτες που συζητάμε στο παρόν αντιπροσωπεύουν ένα (ελπίζουμε αντιπροσωπευτικό) δείγμα του σχετικού πληθυσμού.

Εξετάζουμε πρώτα τις αντικειμενικές πηγές δεδομένων, καθώς υποστηρίζεται ότι, εννοιολογικώς, τα αντικειμενικά δεδομένα πρέπει να προτιμώνται έναντι των υποκειμενικών δεδομένων. Η αντικειμενική μέτρηση των άτυπων θεσμών συνήθως σημαίνει την αναζήτηση κοντινών αντικειμενικών αιτιών ή συνεπειών των άτυπων θεσμών. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο Putnam μετρά τις διαφορετικές πτυχές του κοινωνικού κεφαλαίου εν μέρει χρησιμοποιώντας αντικειμενικές κλίμακες όπως το αναγνωστικό κοινό των εφημερίδων, τη συμμετοχή στα δημοψηφίσματα και την πυκνότητα των αθλητικών συλλόγων. Σε πιο συγκεντρωτικό επίπεδο, ο Paxton (2002) χρησιμοποιεί τον αριθμό των διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών (ΜΚΟ) σε μια χώρα ως προσέγγιση μέτρησης για τη δύναμη της κοινωνίας των πολιτών. Αυτοί οι αριθμοί, που χρονολογούνται από το 1910, βρίσκονται στη Διεθνή Επετηρίδα Οργανισμών που παρέχεται από την Ένωση Διεθνών Ενώσεων.

Μολονότι αυτές οι μετρήσεις είναι αντικειμενικές, παραμένει το ερώτημα πόσο έγκυρα μετρούν συγκεκριμένες πτυχές ενός άτυπου θεσμού. Σίγουρα, οι

διαφορές στο αναγνωστικό κοινό των εφημερίδων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων δεν αντικατοπτρίζουν μόνο διαφορές στους άτυπους θεσμούς. Δεδομένης αυτής της αβεβαιότητας, συνιστάται η χρήση της παραγοντικής ανάλυσης προκειμένου να διευκρινιστεί εάν αυτές οι μετρήσεις έχουν πράγματι μια κοινή λανθάνουσα έννοια που είναι ο άτυπος θεσμός. Εάν λάβουμε υπόψη αυτές τις ανησυχίες σχετικά με την εγκυρότητα ως δεδομένες, πώς αποδίδουν αυτά τα μέτρα σε σχέση με τα κριτήρια που ορίσαμε παραπάνω; (1) Ο Bjørnskov (2006) υποστηρίζει ότι, παρόλο που ο Putnam παρέχει έναν σαφή ορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου, η συνένωση της εμπιστοσύνης, των κανόνων και των δικτύων σε μια ενιαία έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου είναι υπερβολικά αθροιστική. (2) Αφενός, αυτά τα μέτρα βασίζονται σε κάποια πραγματική συμπεριφορά, η οποία είναι καλή. Ωστόσο, επειδή έχουμε να κάνουμε με κατά προσέγγιση μέτρα των θεσμών, η συμπεριφορά που επηρεάζει τη μέτρηση μπορεί να σχετίζεται ή να μην σχετίζεται πραγματικά με τον θεσμό. (3) Το έργο του Putnam έχει επικριθεί επειδή δεν ασχολήθηκε με το ζήτημα της αντίστροφης αιτιότητας στις μετρήσεις του. Αυτό δείχνει ότι η αντικειμενικότητα από μόνη της δεν είναι ένας σίγουρος τρόπος αποφυγής αυτών των προβλημάτων. (4) Δίδεται διαφάνεια και επομένως δυνατότητα αναπαραγωγής, καθώς θα αναμενόταν η μέτρηση από κάποιον άλλο να οδηγήσει σε πολύ παρόμοια αποτελέσματα.

Μια άλλη προσέγγιση για την αντικειμενική μέτρηση των άτυπων θεσμών μέσω κατά προσέγγιση μεταβλητών προέρχεται από τη βιβλιογραφία των οικονομικών της θρησκείας. Οι θρησκευτικοί κανόνες, αν και πιο έντονα κωδικοποιημένοι από άλλους άτυπους θεσμούς, ως επί το πλείστον δεν επιβάλλονται από το κράτος, ώστε να μπορούμε να τους θεωρήσουμε άτυπους θεσμούς. Οι Lewer & Van den Berg (2007) ενσωματώνουν εικονικές μεταβλητές της θρησκείας σε μια εξίσωση βαρύτητας των διμερών εμπορικών ροών. Αυτές οι ψευδείς μεταβλητές οι οποίες δημιουργήθηκαν με χρήση πληροφοριών από το βιβλίο πληροφοριών της CIA, υποδεικνύουν εάν μια από τις μεγαλύτερες θρησκείες του κόσμου κυριαρχεί σε μια από τις εμπορικές χώρες, μετρώντας

έτσι έμμεσα την ισχύ των εμπορικών κανόνων της αντίστοιχης θρησκείας. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι ενδιαφέρουσα μόνο για την έμφαση που δίδει στους θρησκευτικούς κανόνες, αλλά και για τη μονάδα ανάλυσής της, τη χώρα-δυάδα. Ωστόσο, το ζήτημα της εγκυρότητας πρέπει να τεθεί ξανά: Μια μεταβλητή δείκτης για μια κυρίαρχη θρησκεία δεν επιτρέπει το συμπέρασμα ως προς το ποιος συγκεκριμένος κανόνας αυτής της θρησκείας διευκολύνει ή εμποδίζει το εμπόριο, ούτε μπορεί να εξηγήσει καταστάσεις στις οποίες διαφορετικοί κανόνες της ίδιας θρησκείας έχουν αντίθετες επιπτώσεις στη μεταβλητή του αποτελέσματος.

Παρά αυτές τις πιθανές αμφιβολίες σχετικά με την εγκυρότητα, η μέτρηση μέσω αντικειμενικών προσεγγιστικών μεταβλητών χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο πλεονέκτημα: Αποφεύγει το πρόβλημα Heisenberg, δηλαδή ότι η απλή παρατήρηση κάποιου στοιχείου μπορεί να διαταράξει σημαντικά αυτό το στοιχείο (Hofstede 1980). Αυτό συμβαίνει γιατί τα μέτρα προσέγγισης είναι μέτρα που υπάρχουν ήδη και δεν πραγματοποιούνται με σκοπό τη μέτρηση κάποιου συγκεκριμένου στοιχείου.

Ένας άλλος τρόπος για να ληφθούν αντικειμενικά μέτρα για τους άτυπους θεσμούς είναι τα πειράματα (Jakiela 2011). Το μεγάλο πλεονέκτημα της πειραματικής προσέγγισης γενικά είναι ότι οι τυχαιοποιημένες ελεγχόμενες δοκιμές είναι αρκετά κατάλληλες ώστε να επιτρέπουν την αιτιώδη συνάφεια. Αυτό συμβαίνει επειδή, για αρκετά μεγάλα μεγέθη δειγμάτων, η μόνη συστηματική διαφορά μεταξύ δύο ατόμων, ενός από την ομάδα ελέγχου και ενός από την ομάδα θεραπείας, είναι η θεραπεία. Οποιαδήποτε διαφορά στη μεταβλητή της έκβασης που παρατηρούμε μπορεί στη συνέχεια να αποδοθεί αιτιολογικά στη θεραπεία. Πολλά από τα κοινά πειράματα σε αυτό το πλαίσιο (δικτάτορας, τελεσίγραφο, εμπιστοσύνη, παίγνιο δημοσίων αγαθών) μετρούν την έκταση της συνεργατικής συμπεριφοράς, επιτρέποντας έτσι κάποια συμπεράσματα σχετικά με τους κανόνες δικαιοσύνης.

Όσον αφορά τα παραπάνω υποτιθέμενα κριτήρια, τα πειράματα τα πηγαίνουν πολύ καλά: (1) Ένας σαφής εννοιολογικός ορισμός των εμπλεκόμενων

θεσμών είναι σχεδόν δεδομένος σε όλες τις μελέτες που βασίζονται στον σχεδιασμό. (2) Επιπλέον, από την ίδια τους τη φύση, τα πειράματα μετρούν τους θεσμούς μέσω πραγματολογικώς παρατηρούμενης συμπεριφοράς, κάτι που δεν ισχύει (ή ισχύει πολύ λιγότερο) για όλα τα άλλα μέτρα που εξετάζουμε. (3) Για αρκετά μεγάλα δείγματα, η τυχαιοποίηση θα διασφαλίσει ότι η αντίστροφη αιτιότητα δεν επηρεάζει τη μέτρηση. (4) Δίνεται επίσης διαφάνεια (και αξιοπιστία): Η τεκμηρίωση του σχεδιασμού και της υλοποίησης είναι συνήθως πολύ εκτεταμένη στην πειραματική βιβλιογραφία.

Ωστόσο, η πειραματική προσέγγιση χαρακτηρίζεται επίσης από μερικά προβλήματα. Ένα πρόβλημα των αμιγώς εργαστηριακών πειραμάτων είναι ότι το πολύ ακριβές σύνολο θεσμών που ορίζονται από τον πειραματιστή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την πραγματικότητα των κοινωνικών σχέσεων. Αυτό σημαίνει ότι στο πλαίσιο των άτυπων θεσμών, τα πειράματα πεδίου είναι πιθανώς πιο κατάλληλα από τα εργαστηριακά πειράματα. Για παράδειγμα, οι Barr & Genicot (2008) αναλύουν τον θεσμό της συγκέντρωσης κινδύνων. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η μελέτη του Goldberg (2010), η οποία αναλύει τον ρόλο των κοινωνικών κανόνων που υποστηρίζουν τα άτυπα ασφαλιστικά δίκτυα στον συμβιβασμό μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης. Στους Jakiela & Ozier (2011), αναλύεται η επίδραση των κοινόχρηστων κανόνων στην απόκρυψη εισοδήματος.

Αλλά υπάρχει ένα άλλο πρόβλημα που είναι δύσκολο να αντιμετωπιστεί ακόμη και με τη χρήση πειραμάτων πεδίου: Ο πειραματιστής επιβάλλει το συνειδητά επιλεγμένο πειραματικό του σχέδιο στα υποκείμενα. Αυτό περιλαμβάνει το ποιοι άτυποι θεσμοί είναι παρόντες, συνήθως στην ομάδα θεραπείας. Αν και ένας τέτοιος σχεδιασμός επιτρέπει τη σύγκριση καταστάσεων με τον θεσμό και χωρίς τον θεσμό, δεν μπορεί να εξηγήσει το γεγονός ότι οι άτυποι θεσμοί εξελίσσονται στην πραγματικότητα σε μεγάλες χρονικές περιόδους. Επισημαίνεται ότι αυτό το πρόβλημα παραμένει ακόμη και (1) όταν ο πειραματικός σχεδιασμός ενδογενοποιεί τον εν λόγω θεσμό ή (2) η μέτρηση επαναλαμβάνεται για μεγάλα χρονικά διαστήματα, καθώς ο πειραματιστής εξακολουθεί να ορίζει τις παραμέτρους εντός των οποίων μπορεί να υιοθετηθεί

ή όχι ένας άτυπος θεσμός. Υπό αυτήν την άποψη, η προσέγγιση των RCT μπορεί στην πραγματικότητα να είναι πολύ περιοριστική.

Υπάρχει ένα άλλο πρόβλημα αξιοπιστίας το οποίο, αν και δεν είναι εγγενές στην πειραματική προσέγγιση, εμφανίζεται στην υλοποίηση πειραμάτων: Τα πειράματα σε αυτό το πλαίσιο είναι αποκλειστικά πλαισιωμένα για να αντικατοπτρίζουν καταστάσεις μικρών ομάδων. Οποιοδήποτε συμπέρασμα εξάγεται από αυτό το πλαίσιο μικρών ομάδων δεν μπορεί απλώς να μεταφερθεί σε κοινωνικούς θεσμούς, οι οποίοι είναι εγγενώς μεγάλοι. Αυτό τροφοδοτεί απευθείας το επόμενο σημείο: Η διεξαγωγή πειραμάτων μεγάλης κλίμακας σε πολλαπλά πολιτισμικά πλαίσια, δηλαδή σε πολλές διαφορετικές χώρες, είναι δαπανηρή. Αν και το ίδιο επιχείρημα μπορεί να ισχύει για όλες τις άλλες μεθόδους μέτρησης των άτυπων θεσμών, ισχύει ιδιαίτερα για πειράματα.

Ακολουθεί ανάλυση σχετικά με τις υποκειμενικές πηγές δεδομένων. Για διάφορους λόγους, τα δεδομένα που παράγονται από αντιπροσωπευτικά έργα ερευνών είναι τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα μέτρα των άτυπων θεσμών. Πρώτον, η προσέγγιση της έρευνας επιτρέπει στον ερευνητή να ρωτήσει τον ερωτώμενο για ένα ευρύ φάσμα αξιών, κανόνων, πεποιθήσεων και προτιμήσεων. Δεύτερον, η προσέγγιση της έρευνας είναι η πιο εφικτή προσέγγιση για τη συλλογή διαπολιτισμικών δεδομένων και επομένως η πιο ευρέως διαθέσιμη για ένα μεγάλο δείγμα χωρών. Αυτό οδηγεί σε ένα τρίτο πλεονέκτημα: Τα δεδομένα ερευνών που είναι διαθέσιμα σε όλες τις χώρες επιτρέπουν την ταυτόχρονη ανάλυση της διακύμανσης των επιμέρους επιπέδων και της διακύμανσης του συνολικού επιπέδου σχετικά με τους άτυπους θεσμούς. Αυτό είναι ιδιαίτερα προσεγγισμένο καθώς η ταξινόμηση των θεσμών υποδηλώνει ότι η επιβολή κυρώσεων για μη συμμορφούμενη συμπεριφορά δεν συμβαίνει πάντα στο ίδιο επίπεδο συγκέντρωσης. Σε αντίθεση με τα μέτρα που συζητήθηκαν μέχρι τώρα, τα δεδομένα της έρευνας είναι εγγενώς υποκειμενικά, καθώς οι ερωτήσεις συνήθως ζητούν από τον ερωτώμενο να παρέχει μια υποκειμενική αξιολόγηση κάποιας δήλωσης ή κατάστασης. Επισημαίνεται ότι ακόμη και μέσα σε μια έρευνα, μπορεί να έχουμε διαφορετικούς βαθμούς

υποκειμενικότητας. Για παράδειγμα, το να ερωτηθεί το υποκείμενο πόσο συχνά πηγαίνει στην εκκλησία θα είναι πιο αντικειμενικό ως μέτρο από το να ερωτηθεί το υποκείμενο πόσο σημαντικός είναι ο Θεός στη ζωή του (Gouda and Park, 2011).

Τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα δεδομένα σε αυτό το πλαίσιο είναι σίγουρα η Έρευνα Παγκόσμιων Αξιών (WVS), η οποία από το 1981 μετράει σε πέντε επίπεδα τα στοιχεία που σχετίζονται με την κοινωνική εμπιστοσύνη, την κοινωνία των πολιτών και μια σειρά από άλλα κοινωνικά, θρησκευτικά και ηθικά ζητήματα σε αντιπροσωπευτικά δείγματα από έως και 90 χώρες. Άλλες αντιπροσωπευτικές έρευνες που χρησιμοποιούνται συνήθως περιλαμβάνουν τα δεδομένα Hofstede, τη μελέτη GLOBE και τη δημοσκόπηση του Gallup World. Μία από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες μεταβλητές μιας μεμονωμένης έρευνας βασίζεται στην ερώτηση του WVS «Γενικά, θα λέγατε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να είναι αξιόπιστοι ή ότι δεν μπορείτε να είστε πολύ προσεκτικοί στις συναλλαγές με τους ανθρώπους;».

Μεταξύ των πιο παλιών οικονομικών εργασιών που χρησιμοποιούν τη μεταβλητή εμπιστοσύνης είναι η μελέτη των Knack & Keefer, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον μέσο όρο των ατόμων μιας χώρας που απαντούν «οι περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να είναι αξιόπιστοι». Εναλλακτικά, μπορεί κανείς να επικεντρωθεί στη διακύμανση του επιπέδου του ερωτώμενου σε αυτή τη δυαδική μεταβλητή, όπως στους Guiso, Sapienza & Zingales (2009).

Ένας άλλος τρόπος για να χρησιμοποιηθεί η μεθοδολογία της έρευνας είναι η διεξαγωγή μη αντιπροσωπευτικών ερευνών. Αυτές περιλαμβάνουν συνήθως υποκειμενικές αξιολογήσεις των άτυπων θεσμών από κάποια μορφή εμπειρογνώμονα. Για παράδειγμα, ο Διεθνής Οδηγός Κινδύνων Χωρών (ICRG), πιο γνωστός για τις υποκειμενικές αξιολογήσεις του για την ποιότητα των επίσημων θεσμών των χωρών, παράγει επίσης αξιολογήσεις που επιτρέπουν την εξαγωγή συμπερασμάτων σε σχέση με τους άτυπους θεσμούς. Για παράδειγμα, το στοιχείο της Πολιτικής Διαταραχής αξιολογεί τον κίνδυνο των μαζικών διαδηλώσεων, το στοιχείο των Εθνικών Εντάσεων μετρά τον βαθμό των

εντάσεων που μπορούν να αποδοθούν στον εθνοτικό διχασμό και σύμφωνα με το στοιχείο των Θρησκευτικών Εντάσεων. Ένα άλλο ενδιαφέρον έργο είναι ο Δείκτης της Κοινωνίας των Πολιτών (CSI) CIVICUS που συλλέγει αξιολογήσεις της κατάστασης της κοινωνίας των πολιτών (από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και ενδιαφερόμενα μέρη) σε τέσσερις διαστάσεις (δομή, περιβάλλον, αξίες, αντίκτυπος) σε 50 χώρες σε όλο τον κόσμο. Άλλα έργα ερευνών αξιολογούν, μεταξύ άλλων, τα άτυπα εμπόδια στη διεξαγωγή επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, η Παγκόσμια Έρευνα του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος (WBES), η οποία καλύπτει 10.000 επιχειρήσεις σε 80 χώρες (Batra κ.ά., 2003), περιλαμβάνει τις αντιλήψεις των εταιρειών για τους άτυπους περιορισμούς στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.

Πώς αποδίδουν οι μετρήσεις των άτυπων θεσμών που βασίζονται σε έρευνες σε σχέση με τα κριτήρια που προτείνονται παραπάνω; (1) Επί του προκειμένου, η σαφήνεια των ορισμών μπορεί να αποτελεί ένα ζήτημα. Συγκεκριμένα, έρευνες που είναι μάλλον ανοιχτές και διερευνητικές (όπως η WVS) φυσικά δεν μετρούν αξίες και κανόνες έχοντας κατά νου κάποια συγκεκριμένη θεωρία. Ωστόσο, καθώς η έννοια του άτυπου θεσμού συνήθως δεν μπορεί να προσδιοριστεί σε ένα ερώτημα ούτως ή άλλως, η ανάλυση των παραγόντων είναι μια εφικτή λύση, ιδίως δεδομένου του μεγάλου αριθμού των στοιχείων που είναι διαθέσιμα σε αντιπροσωπευτικές έρευνες. Για παράδειγμα, οι Bertrand & Schoar (2006) χρησιμοποιούν πέντε ερωτήσεις της WVS που σχετίζονται με την οικογένεια για να υπολογίσουν έναν δείκτη για τη δύναμη των οικογενειακών δεσμών. Οι Mishler & Rose (2001) χρησιμοποιούν διάφορες ερωτήσεις από το Βαρόμετρο των Νέων Δημοκρατιών για να υπολογίσουν δύο δείκτες εμπιστοσύνης στους δημόσιους οργανισμούς: έναν για την εμπιστοσύνη σε κρατικούς οργανισμούς, όπως το κοινοβούλιο ή ο στρατός και έναν για την εμπιστοσύνη σε αστικούς, μη κρατικούς οργανισμούς, όπως ο τύπος ή τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Δυστυχώς, αυτή η πρακτική μπορεί επίσης να παρακαμφθεί: Αρκετές μελέτες συγκεντρώνουν μεμονωμένες μεταβλητές για να καταλήξουν στις λεγόμενες μεταβλητές «κουλτούρας». Στη συνέχεια, οι

σύνθετες μεταβλητές που προκύπτουν υπεραθροίζονται και δεν μπορούν να παράσχουν πληροφορίες σχετικά με την επίδραση συγκεκριμένων άτυπων θεσμών.

(2) Από την ίδια τους τη φύση, οι έρευνες δεν μετρούν τη συμπεριφορά που παρατηρείται πραγματικά, αλλά τις δηλώσεις σχετικά με τη συμπεριφορά και τις κανονιστικές εκτιμήσεις. Για το στοιχείο εμπιστοσύνης, έχει υποστηριχθεί ότι υπάρχει κάποια απόκλιση μεταξύ των απαντήσεων σε μια έρευνα και της πειραματικής εμπιστοσύνης όταν σε μία μελέτη συνδυάζεται η έρευνα με το πείραμα, αν και αυτό το αποτέλεσμα αμφισβητείται. Ένας δυνητικά ελαφρυντικός παράγοντας, τουλάχιστον για ορισμένες έρευνες, είναι ότι τα δεδομένα ερευνών από τα WVS ή ICRG παρέχουν μετρήσεις για πολλαπλά χρονικά σημεία.

(3) Η αντίστροφη αιτιότητα στη διαδικασία μέτρησης είναι πιθανό να αποτελεί πρόβλημα στις μετρήσεις βάσει έρευνας. Η κριτική του Voigt (2009a), δηλαδή ότι οι υποκειμενικές αξιολογήσεις της ποιότητας των θεσμών μιας χώρας από ειδικούς είναι εγγενώς προκατειλημμένες από τις γνώσεις (ή τις πεποιθήσεις) των ειδικών σχετικά με το αποτέλεσμα αυτής της χώρας, ισχύει και εδώ. Ακόμη κι αν θέλαμε να το αντιμετωπίσουμε κατά τη διάρκεια της μέτρησης, επειδή τα δεδομένα που βασίζονται σε έρευνες είναι συνήθως μάλλον διερευνητικά, μπορούν ενδεχομένως να εφαρμοστούν σε μεγάλο αριθμό ερευνητικών θεμάτων και, επομένως, σε μεταβλητές αποτελέσματος. Συνεπώς, για μια μέτρηση που θα αποκλείει την αντίστροφη αιτιότητα, θα έπρεπε να λάβουμε υπόψη όλες τις πιθανές εφαρμογές και τις μεταβλητές αποτελέσματος, κάτι που σαφώς δεν είναι εφικτό. Η ρεαλιστική λύση είναι στη συνέχεια να ληφθεί υπόψη η αντίστροφη αιτιότητα στην πραγματική ανάλυση των δεδομένων.

(4) Η διαφάνεια εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το συγκεκριμένο μέτρο. Για παράδειγμα, η διαφάνεια και συνεπώς η δυνατότητα αναπαραγωγής, είναι υψηλή σε πιο αντιπροσωπευτικές έρευνες, επειδή συνήθως παρέχουν τα ακατέργαστα στοιχεία στον ερευνητή, καθώς και το ερωτηματολόγιο που

χρησιμοποιήθηκε για τις απαντήσεις.

Για έρευνες που χρησιμοποιούν υποκειμενικές αξιολογήσεις ειδικών, η διαφάνεια είναι πιο πιθανό να αποτελεί πρόβλημα, καθώς συνήθως δεν παρέχονται τα αρχικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στην αξιολόγηση. Αυτό ισχύει για τα μέτρα ICRG και CIVIKUS.

Ένα άλλο ζήτημα πέρα από αυτά τα κριτήρια φαίνεται να είναι αξιοσημείωτο στη χρήση δεδομένων ερευνών στους άτυπους θεσμούς είναι ότι τα μέτρα της έρευνας είναι εγγενώς μικροεπίπεδα καθώς παρέχουν πληροφορίες σε πολύ χωριστά επίπεδα. Πολλές δευτερογενείς μελέτες, ιδίως στις οικονομικές επιστήμες, τείνουν να χρησιμοποιούν μόνο συγκεντρωτικές πληροφορίες από αυτές τις έρευνες, όπως μέσους όρους χωρών για συγκεκριμένα στοιχεία. Μια τέτοια διαδικασία σπαταλά πολύτιμες πληροφορίες, ιδίως όσον αφορά τους άτυπους θεσμούς, όπου η επιβολή δεν συμβαίνει μόνο σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά και σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο. Ωστόσο, για μια ρητή αναγνώριση των ομαδοποιημένων επιπέδων απαιτούνται (1) συγκεκριμένες θεωρίες και υποθέσεις σχετικά με το ατομικό ή ομαδικό επίπεδο και (2) η αλληλεπίδραση αυτών των διαχωρισμένων καναλιών μετάδοσης με τα συγκεντρωτικά κανάλια μετάδοσης. Ωστόσο, αυτό δεν είναι πάντα εφικτό.

Τέλος, αναφέρεται μια άλλη κατηγορία υποκειμενικής μέτρησης των άτυπων θεσμών: οι ιστορικές αφηγήσεις. Αυτό το σκέλος της βιβλιογραφίας χρησιμοποιεί ιστορικά αρχεία για να εντοπίσει ρυθμίσεις άτυπων θεσμών που επέτρεπαν τις συναλλαγές χωρίς να λειτουργούν επίσημοι θεσμοί κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Ο Greif περιγράφει τον λεγόμενο συνασπισμό ως έναν άτυπο θεσμό (πιθανότατα ένα σύνολο θεσμών) που διέπει τις σχέσεις αντιπροσώπευσης μεταξύ των εμπόρων Maghribi. Οι Milgrom κ.ά. περιγράφουν το ρόλο του Lex Mercatoria ή του Law Merchant στην επιβολή συμβάσεων μεταξύ εμπόρων διαφορετικών περιοχών χρησιμοποιώντας ιδιώτες δικαστές.

Τι γίνεται όμως με τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω; (1) Συνήθως

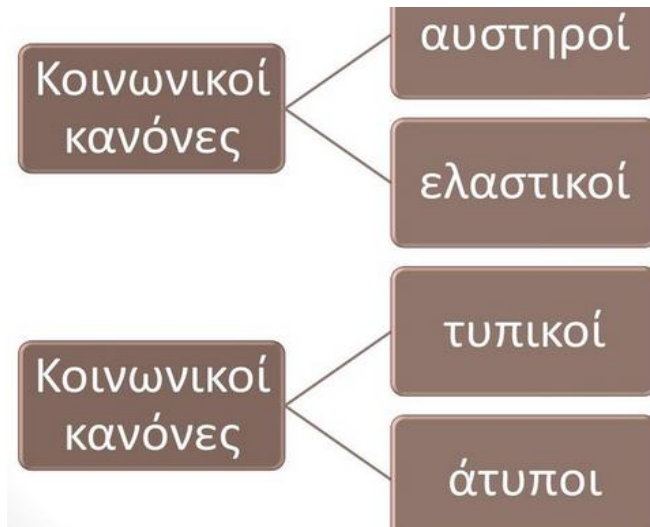
δίδονται σαφείς ορισμοί σε αυτήν τη γραμμή ερευνών. Αυτό δεν προκαλεί έκπληξη, δεδομένης της ίδιας της διερευνητικής φύσης της ιστορικής έρευνας των θεσμών. (2) Από τη μία πλευρά, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι, ναι, η ιστορική ανάλυση βασίζεται σε πραγματικά παρατηρούμενη συμπεριφορά. Από την άλλη, πρέπει να θεωρήσουμε ότι όλα τα ιστορικά αρχεία αντιπροσωπεύουν υποκειμενικές ερμηνείες της πραγματικότητας μέσα από τα μάτια του εκάστοτε ιστορικού, η οποία στη συνέχεια ερμηνεύεται και πάλι υποκειμενικά από τον ερευνητή. Για παράδειγμα, οι Edwards & Ogilvie (2008) προσφέρουν μια εντελώς αντίθετη ερμηνεία των αρχείων των εμπόρων Maghribi. (3)

Η αντίστροφη αιτιότητα στις μετρήσεις είναι ίσως το πιο σοβαρό πρόβλημα των ιστορικών μετρήσεων. Αυτό σχετίζεται αρκετά με τα προβλήματα των σιωπηρών αποδεικτικών στοιχείων και την προκατάληψη της επιβεβαίωσης που περιγράφονται στο Taleb (2011). Για παράδειγμα, θα δυσκολευτούμε πολύ να βρούμε ιστορικά αρχεία που να περιγράφουν κοινωνικές ομάδες που χαρακτηρίζονταν από κάποιον άτυπο θεσμό όπως ο συνασπισμός ή ο Νομικός Έμπορος, που όμως δεν πέτυχαν τη συνεργασία. Ωστόσο, αυτό το είδος διακύμανσης στην ανεξάρτητη μεταβλητή απαιτείται για να επιτευχθεί η αιτιώδης συνάφεια σε σχέση με τον αντίκτυπο ενός άτυπου θεσμού. (4) Αν και η διαφάνεια δίδεται συνήθως με τις ιστορικές μελέτες, η συζήτηση για τη σωστή ερμηνεία της ιστορίας των εμπόρων Maghribi στους Edwards & Ogilvie (2008) και Greif (2008a) δείχνει ότι η δυνατότητα αναπαραγωγής δεν υπονοείται αυτόματα.

Παρά αυτά τα μειονεκτήματα και την έλλειψη γενίκευσης πέραν της αναλυόμενης περίπτωσης, η χρήση ιστορικών αρχείων είναι ο μόνος τρόπος παροχής κάποιων μέτρων των άτυπων θεσμών σε αρκετά μακροπρόθεσμη βάση.

Στη συνέχεια ακολουθούν σχήματα που αναφέρονται στους άτυπους θεσμούς:

Σχήμα 3-3: Κοινωνικοί κανόνες



Πηγή: Taleb, N. N. (2011).

Σχήμα 3-4: Άτυπος κοινωνικός έλεγχος



Πηγή: Taleb, N. N. (2011).

Κεφάλαιο 4^ο Συμπεράσματα

Το γενικό συμπέρασμα που μπορούμε να συναγάγουμε από την παρούσα μελέτη είναι ότι καμία ενιαία προσέγγιση για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών δεν είναι η καλύτερη. Τα κατά προσέγγιση μέτρα αποφεύγουν το πρόβλημα Heisenberg, αλλά ενδέχεται να αντιμετωπίσουν προβλήματα εγκυρότητας. Εκ πρώτης όψευς, τα πειραματικά μέτρα πληρούν όλες τις απαιτήσεις μας για πραγματικές μετρήσεις. Ωστόσο, πέρα από την απλή επίδραση ενός άτυπου θεσμού, τα πειράματα δυσκολεύονται να καταγράψουν τη θεσμική αλλαγή. Επιπλέον, η γενίκευση πέρα από την πλαισιωμένη κατάσταση συνήθως δεν είναι δυνατή. Αυτό επιδεινώνεται από το γεγονός ότι οι περισσότερες υφιστάμενες πειραματικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούν καταστάσεις μικρών ομάδων, τα αποτελέσματα των οποίων δεν μπορούν λογικά να μεταφερθούν σε κοινωνικές καταστάσεις, δηλαδή καταστάσεις μεγάλων ομάδων. Οι αντιπροσωπευτικές έρευνες είναι ιδιαίτερα καλά εξοπλισμένες για τη μέτρηση των άτυπων θεσμών μεταξύ των πολιτισμών και στην πάροδο του χρόνου. Ωστόσο, αυτά τα μέτρα, μαζί με μη αντιπροσωπευτικές έρευνες αντιμετωπίζουν διάφορα προβλήματα, τα περισσότερα από τα οποία έχουν τις ρίζες τους στον υποκειμενικό χαρακτήρα των μετρήσεών τους. Δυνητικά, οι αντιπροσωπευτικές έρευνες επιτρέπουν την ταυτόχρονη ανάλυση των επιπτώσεων σε μικροεπίπεδο και μακροεπίπεδο των άτυπων θεσμών. Τα ποιοτικά ιστορικά μέτρα των άτυπων θεσμών είναι ακόμη περισσότερο προβληματικά ως προς την υποκειμενικότητα, αλλά μπορεί να είναι τα μόνα που μετρούν τους άτυπους θεσμούς σε αρκετά μακροπρόθεσμη βάση.

Όπως διαπιστώνεται, τα μέτρα που συζητώνται εδώ χαρακτηρίζονται από δυνατά και αδύνατα σημεία. Αυτό συνεπάγεται ότι τα αντικειμενικά και υποκειμενικά μέτρα δεν πρέπει να θεωρούνται ως υποκατάστατα, αλλά μάλλον ως συμπληρωματικά στην εμπειρική μελέτη των άτυπων θεσμών. Ειδικά δεδομένης της ευρείας διαθεσιμότητας αντιπροσωπευτικών μέτρων έρευνας,

όπως η WVS, θα ήταν σπατάλη πληροφοριών να μην χρησιμοποιηθούν οι κοινωνικές και μικροεπίπεδες πληροφορίες που μεταφέρονται από αυτά. Αυτές οι αναλύσεις θα πρέπει στη συνέχεια να συμπληρωθούν με πιο αντικειμενικά μέτρα, όπως κατά προσέγγιση και πειραματικά μέτρα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τυχόν μεροληψίες που προκύπτουν από τις υποκειμενικές μετρήσεις. Στην καλύτερη περίπτωση, κάποιος θα συνδύαζε (1) τα μεγάλα πειράματα πεδίου που χρησιμοποιούν RCT με (2) τις έρευνες των υποκειμένων, (3) άλλα αντικειμενικά μέτρα προσέγγισης σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες που μελετήθηκαν και (4) ιστορικά αρχεία σχετικά με το κοινωνικό πλαίσιο της ομάδας που μελετήθηκε. Πολύ περισσότερο από ότι στην περίπτωση των επίσημων θεσμών, η ανάλυση των άτυπων θεσμών συγκεντρώνει μελετητές διαφορετικών κλάδων, τόσο εντός όσο και εκτός των οικονομικών επιστημών (πολιτικές επιστήμες, κοινωνιολογία, ψυχολογία και πολλά άλλα). Αυτό συνδέεται δυνητικά με μεγάλες συμπληρωματικότητες και προόδους, αλλά απαιτεί επίσης οι μελετητές διαφορετικών κλάδων να είναι σε θέση να εντοπίσουν κάποιο κοινό έδαφος. Δεδομένου του κόστους μεγάλης κλίμακας των διαπολιτισμικών πειραμάτων και ερευνών, συμφωνούμε με τον Voigt (2009a) ότι οι μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί είναι οι πλέον κατάλληλοι για τη συλλογή και τη διάδοση τέτοιων δεδομένων.

Βιβλιογραφία

- Acemoglu, Daron, Simon Johnson and James A. Robinson (2001), 'The colonial origins of comparative development: an empirical investigation', *American Economic Review*, 91(5), 1369–401.
- Aron, J. (2000). Growth and institutions: a review of the evidence. *The world Bank research observer*, 15(1), 99-135.
- Barr, A., & Genicot, G. (2008). Risk sharing, commitment, and information: an experimental analysis. *Journal of the European Economic Association*, 6(6), 1151-1185.
- Bertrand, M., & Schoar, A. (2006). The role of family in family firms. *Journal of economic perspectives*, 20(2), 73-96.
- Binmore, K. (2006). *The origins of fair play* (No. 0614). Papers on Economics and Evolution.
- Binmore, K. (2015). Rationality. In *Handbook of game theory with economic applications* (Vol. 4, pp. 1-26). Elsevier.
- Bjørnskov, C. (2006). The multiple facets of social capital. *European journal of political economy*, 22(1), 22-40.
- Casson, M. C., Della Giusta, M., & Kambhampati, U. S. (2010). Formal and informal institutions and development. *World Development*, 38(2), 137-141.
- Dauner, M., Park, S. M., & Voigt, S. (2012). How to Measure Informal Institutions. *Empirical analysis of informal institutions*, 1.
- Dixit, A. (2009). Governance institutions and economic activity. *American economic review*, 99(1), 5-24.
- Edwards, J., & Ogilvie, S. (2012). Contract enforcement, institutions, and social capital: the Maghribi traders reappraised 1. *The Economic History*

Review, 65(2), 421-444.

Glaeser, Edward, Rafael La Porta, Florencio Lopez-de-Silanes and Andrei Shleifer (2004), 'Do institutions cause growth?', *Journal of Economic Growth*, 9(3), 271–303.

Goldberg, J. (2010). The lesser of two evils: The roles of social pressure and impatience in consumption decisions. *Department of Economics, University of Michigan. December (mimeograph)*.

Gorodnichenko, Y., & Roland, G. (2017). Culture, institutions, and the wealth of nations. *Review of Economics and Statistics*, 99(3), 402-416.

Gouda, M., & Park, S. M. (2015). Religious loyalty and acceptance of corruption. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 235(2), 184-206.

Greif, A. (1993). Contract enforceability and economic institutions in early trade: The Maghribi traders' coalition. *The American economic review*, 525-548.

Gugerty, M. K. (2007). You can't save alone: Commitment in rotating savings and credit associations in Kenya. *Economic Development and cultural change*, 55(2), 251-282.

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2009). Cultural biases in economic exchange?. *The quarterly journal of economics*, 124(3), 1095-1131.

Helmke, G., & Levitsky, S. (2004). Informal institutions and comparative politics: A research agenda. *Perspectives on politics*, 2(4), 725-740.

Inglehart, R. F. (2008). Changing values among western publics from 1970 to 2006. *West european politics*, 31(1-2), 130-146.

Jakiela, P. (2011). Using economic experiments to measure informal institutions. *Institutions, Property Rights, and Economic Growth: The Legacy of Douglass North*, 248-65.

Jakiela, P., & Ozier, O. (2016). Does Africa need a rotten kin theorem? Experimental evidence from village economies. *The Review of Economic*

Studies, 83(1), 231-268.

Knack, Stephen and Philip Keefer (1995), 'Institutions and economic performance: crosscountry tests using alternative institutional measures', *Economics and Politics*, 7(3), 207–28.

La Porta, Rafael, Florencio Lopez-de-Silanes, Cristian Pop-Eleches and Andrei Shleifer (2004), 'The guarantees of freedom', Yale School of Management Working Paper, New Haven, CT.

Lewer, J. J., & Van den Berg, H. (2007). Estimating the institutional and network effects of religious cultures on international trade. *Kyklos*, 60(2), 255-277.

Mauro, Paolo (1995), 'Corruption and growth', *Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712.

McMillan, John and Pablo Zoido (2004), 'How to subvert a democracy: Montesinos in Peru', *Journal of Economic Perspectives*, 18(4), 69–92.

Mishler, W., & Rose, R. (2001). What are the origins of political trust? Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. *Comparative political studies*, 34(1), 30-62.

Mollering, G. (2006). 20 Trust, institutions, agency: towards a neoinstitutional theory of trust. *Handbook of trust research*, 355.

North, D. C. (2010). *Understanding the process of economic change*. Princeton university press.

Ostrom, E. (2009). An agenda for the study of institutions. *Economic policy*, 6, 89-110.

Ostrom, E., & Ahn, T. K. (2009). The meaning of social capital and its link to collective action. *Handbook of social capital: The troika of sociology, political science and economics*, 17.

Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: An interdependent relationship. *American sociological review*, 254-277.

- Roland, G. (2004). Understanding institutional change: Fast-moving and slow-moving institutions. *Studies in comparative international development*, 38(4), 109-131.
- Stiglitz, J. E. (2000). Formal and informal institutions. *Social capital: A multifaceted perspective*, 2000, 59-68.
- Tabellini, G. (2008). Institutions and culture. *Journal of the European Economic association*, 6(2-3), 255-294.
- Taleb, N. N. (2011). First chapter: the black swan: the impact of the highly improbable. *New York Times*.
- Tremewan, J., & Vostroknutov, A. (2021). An informational framework for studying social norms. In *A research agenda for experimental economics*. Edward Elgar Publishing.
- Voigt, S. (2018). How to measure informal institutions. *Journal of Institutional Economics*, 14(1), 1-22.
- Voigt, S., & Park, S. M. (2008). Values and Norms Matter-On the Basic Determinants of Long-Run Economic Development. Available at SSRN 1165343.
- Woodruff, C. (2006). Measuring institutions. *International handbook on the economics of corruption*, 1, 105-27.